

ZAČETAK PLUS DESET

Pregled prve decenije kosovske državnosti

Democracy for Development
Demokraci për zhvillim
Demokratija za razvoj

ZAČETAK PLUS DESET

**Pregled prve decenije kosovke
državnosti**

Priština, novembar 2018.

Copyright © 2018. Democracy for Development (D4D).

Sva prava zadržana. Osim za citiraje kratkih delova teksta u svrhu kritike i pregleda, niti jedan deo ove publikacije ne sme se reproducovati, čuvati u sistemima za povraćaj niti emitovati u bilo kojem obliku ili putem bilo kojih sredstava, elektronskih, mehaničkih, fotokopiranja, snimanja ili drugačije, bez prethodne dozvole dobijene od D4D.

Pripremio:

Krenar Gashi i Gersi Gashi

Pregled:

Dr. Besnik Pula

Ovo istraživanje i publikacija obavljeni su u partnerstvu sa Fondacijom Hajnrih Bel (Heinrich Böll). Pogledi i mišljenja u ovom tekstu pripadaju samo autoru i ne odražavaju nužno poglede i mišljenja Fondacije Hajnrih Bel.

Sadržaj

Sadržaj	5
Izvršni rezime	6
Uvod.....	11
Napomene o metodologiji.....	14
Puzanje ka državi	17
Pospešivanje države	26
Moć i država.....	34
Priča o državi	42
Dodatak – Rezultati ankete	47
Lista publikacija.....	55
Endnotes	59

Izvršni rezime

Pre jedne decenije, izabrani predstavnici naroda na Kosovu okupili su se na vanrednoj sednici da bi proglašili državu nezavisnom i suverenom. Jedan od glavnih argumenata, koji se kontinuirano ponavlja tokom procesa rešavanja političkog statusa Kosova, bio je da ova zemlja predstavlja jedinstven slučaj u svetskoj politici. Ovakva jedinstvenost nije bila ograničena samo na pravnu dimenziju međunarodnih odnosa i način kako je Kosovo proglašilo svoju nezavisnost od Srbije, već takođe pokriva i višestruke tranzicije kroz koje je prolazilo kosovsko društvo. Kao takva, iako Deklaracija o nazavisnosti predstavlja ključni događaj u državnosti Kosova, ona nije niti početak, niti završetak priče o izgradnji države.

Koja je, onda, priča o kosovskoj državnosti, deset godina nakon nezavisnosti? Počevši baš od ovog pitanja, D4D je sačinio ovaj izveštaj koji želi da napravi jedan pregled državnosti uz pomoć pogleda prema nazad. Trebalo bi na samom početku napomenuti da ovaj izveštaj nije sveobuhvatan i da ne cilja na to da kaže zadnju reč po pitanju izgradnje državnosti na Kosovu. Umesto toga, mi uzimamo slobodu da pragmatično ocenjujemo državnost gledajući kroz lokalnu prizmu, sa informisanošću i o akademskim i o političkim radovima na ovu temu. Izveštaj je sačinjen u četiri poglavlja.

Skokovima kroz ključne događaje tokom vremena kada je UN vodio Kosovo, prvo poglavlje iskorišćava pogled unazad pri zahvatanju značenja državnosti. Sa jedne strane, mi podvlaćimo kako je tačno tokom privremene administracije UN-a (UNMIK) Kosovo konstruisalo arhitekturu svojih institucija nalik državnim. Ovo je društvu omogućilo da praktikuje funkcije države, i zakonodavne i izvršne, mada u prilično virtuelnom smislu unutar operativnog okvira međunarodne administracije. Elementi za podršku državnosti, kao što je bilo uspostavljanje Kosova kao nezavisne carinske zone i odluka da se kao valuta koristi

nemačka Marka, a kasnije Evro, takođe su se uobličili za vreme UNMIK-a. Sa druge, pak, strane, mi ističemo probleme koji su se pojavili tokom ovog perioda, od kojih većinu pripisujemo složenosti konstelacije lokalnih i međunarodnih institucija i njihovih moći i nadležnosti.

Ovde kao problem obrađujemo nedovoljno razgovetnu podelu moći tokom UNMIK-a kao ključni problem, u odnosu na koju, mi smatramo, kosovske institucije imaju vezu zavisnosti u pogledu svog razvojnog puta. Tendencija prebacivanja odgovornosti prema spolja (eksternalizacije), koju je kosovska politička klasa razvila uglavnom zbog konfuzije oko nadležnosti i odgovornosti za vreme UNMIK-a, identifikovana je kao još jedan problem. Posledično ovome, kosovski političari opredelili su se za političke napore koji su više bili pro-forme i nisu bili orijentisani prema ishodu. Na kraju, mi naglašavamo kako je dugotrajni proces rešavanja kosovskog političkog statusa kroz međunarodne pregovore izradio anksioznost u vezi sa pitanjima nezavisnosti i makropolitičkih tema, što nastavlja da preovlađuje kosovskom javnom sferom čak i deset godina posle proglašenja nezavisnosti.

Mada, gledajući unazad, problemi koji su opterećivali upravljanje tokom vremena UNMIK-a izledaju očigledni, važno je napomenuti da su se isti problemi prelili i na Kosovo posle proglašenja nezavisnosti. Iz same prirode ustavnog dizajna sa elementima ustavnih demokratija koje je uvela međunarodna administracija, do samog *pro-forma* metoda u kojem su ustavne i političke konsultacije obavljane nakon proglašenja nezavisnosti, izgleda da sve zavisi od izabrane staze u vezi sa institucionalnim praksama koje su uspostavljene tokom UNMIK-a. Ovo je razrađeno u drugom poglavljju ovog izveštaja.

Zaustavljamo se nakratko da bisnmo napomenuli napore kosovskih institucija na izgradnji države posle proglašenja nezavisnosti, a onda obrađujemo problem gde su

institucionalne prakse *pro-forma* upravljanja i odsustvo poštovanja podele vlasti ometale ovaj proces. Zbog ovakve zavisnosti od odabranog puta, kao i međunarodne postavke u kojoj je Kosovo proglašilo svoju državnost, kosovske institucije nastavile su sa istim praksama usvajanja zakonodavnih akata bez prikladnog političkog procesa. U isto vreme, uplitanje u pravosuđe od strane izvršne i zakonodavne grane vlasti postalo je očigledan problem, a to je za uzvrat načinilo vladavinu prava najslabijom karikom u kosovskom upravljanju i vlasti.

Primećujemo da je Kosovo ostvarilo naveraovatan uspeh kada govorimo o kompletiranju instiucionalnog i zakonskog okvira koji je potreban da proglašena državnost postane funkcionalna. Takođe primećujemo i nedostatke ovakvih procesa koji predstavljaju smetnju za funkcionisanje države, gde se često pohvaljuju dobri zakoni, ali se ne uspeva sa njihovom implementacijom. Tokom ovog vremena, napominjemo da je anksioznost oko nezavisnosti zamenila anksioznost oko državnosti – oko priznavanjima Kosova od strane država širom sveta. Ovakva promena, po našem viđenju, samo je ojačala dominaciju makropolitike u javnoj sferi, gde se pažnja poklanja politici visokog nivoa, u kojoj Kosovo nema dovoljno snažan glas po pitanju internih stvari koje se odnose na politike i teme koje su važne kosovskim građanima. Abro služi političkoj klasi koja je često koristi da odgovornost za rezultate i način upravljanja prebace na spoljni faktor.

Želeći da dalje opišemo i razumemeo napore oko izgradnje države na Kosovu, u trećem poglavlju mi istražujemo moć i dimenzije moći tokom prve decenije kosovske državnosti. Mada ustavni dizajn postavlja Kosovo kao parlamentarnu republiku u kojoj moć ne može da bude koncentrisana u rukama jedne institucije ili pojedinca, podvlačimo da ključni problem i dalje nastavlja da bude neformalnost moći. Kraće rečeno, stvarna moć na Kosovu nalazi se u rukama

neformalnih struktura moći koje vode političke partije. Kako je otkrio niz snimaka prisluškivanja iz 2016. godine, ključne odluke, od izbora politika do imenovanja visokih državnih zvaničnika, donose neformalne partijske strukture, dok državne institucije samo potvrđuju te odluke i daju im legitimitet.

Mera do koje ovakva moć doseže je potom opisana kroz razradu Ustavne krize iz 2014. godine. Sa informacijama iz literature iz političkih nauka o ustavnim ograničenjima kada se radi o formiranju vlade, mi opisujemo kako je kriza iz 2014. godine bila više rezultat pohlepe za vlašću, a manje nejasnih ustavnih odredaba. Dalje, objašnjavamo da je odluka Ustavnog suda iz 2014. postavila Kosovo negde između “pozitivnih” i “negativnih” modela parlamentarnih demokratija, komplikovanjem procesa formiranja vlade još više, pored komplikacija koje proističu iz konsocijalizma. Analiza moći, u ovom smislu, pokazuje krhkost fundamentalnih aspekata državnosti u odnosu na moćne neformalne aktere.

U završnom poglavlju, koje smo nazvali “Priča o državi”, osvrćemo se na diskurs i istražujemo diskursnu dimenziju kosovske izgradnje državnosti. Mapiranje Kosova kao diskursnog bojnog polja između albanskog i srpskog nacionalizma, gledamo problem efekata liberalno-institucionalističkog diskursa koji promoviše međunarodna zajednica. Preciznije, posmatramo kako su oba nacionalistička diskursa bila u stanju da zajednički postoje u istom prostoru sa onim što se obično doživljava kao dominantni diskurs međunarodne zajednice. Sa jedne strane, albanska politička elita stvarala je albanski nacionalistički diskurs u kojem je Kosovo okupirani albanski prostor koji je najzad stekao slobodu od strane okupacije, dok je sa druge strane takođe stvarao liberalno-institucionalistički diskurs Kosova kao prostora svih svojih građana, gde odredbe Ustava pružaju garancije nacionalnim manjinama.

Mada mnoge studije koje se usredsređuju na pristup od vrha prema dole, a koje primenjuje međunarodna zajednica, mogu da objasne odbacivanje liberalno-institucionalističkog diskursa i među Albancima i među Srbima na Kosovu, interesantno je videti lokalno kako su politički akteri bili u stanju da istovremeno stvaraju supotstavljene diskurse. Posledično ovome, jednostavno rečeno, deset godina nakon što se proglašilo nezavisnim i suverenim, Kosovu još uvek nedostaje zajednički narativ za svoje postojanje, zajednička priča o tome kako je izgrađeno kao država.

Kroz svoja četiri poglavlja, ovaj izveštaj pruža na informacijama zasnovan kritički stav o prvoj deceniji kosovske državnosti koji pokriva institucionalni domen i domene moći i diskursa. Uprkos svojim ograničenjima, i u opsegu i u metodama, izveštaj pokušava da pruži kritički pregled ključnih pitanja koja se odnose na kosovsku državnost. Specijalni dodatak ovog izveštaja prikazuje perspektivu kosovskih građana na desetu godišnjicu nezavisnosti.

Uvod

Dana 17. februara 2018, Kosovo je proslavilo desetu godišnjicu proglašenja svoje nezavisnosti. Državne institucije imale su formalne proslave, dok se skoro šestina od ukupnog stanovništva zemlje slila na ulice Prištine da proslavi desetogodišnjicu državnosti. Mada je zemlja napravila značajan napredak u konsolidaciji svoje državnosti i demokratije, mali broj njih bi rekao da je izgradnja države na Kosovu uspešna završena priča.

Jedan brz pogled na kosovski institucionalni okvir i naročito na putanju njegovog razvoja zaista pokazuje uspešnu priču. Od 2008. godine, zemlja je uspostavila celovite državne institucije, koje, uz izuzetak oružanih snaga, predstavljaju kompletну sliku funkcionalne države. Zakonski okvir, slično ovome, značajno je razvijen, mada njegova implementacija zaostaje u skoro svakom aspektu. Ipak, desetu godišnjicu zemlja je dočekala iscrpljena od serije političkih i institucionalnih kriza. Albanska zajednica je podeljena oko budućnosti samouprave Srba, dok Srbi nisu dovoljno zastupljeni u političkom sistemu čiji su integralni deo.

Tokom jednog dobrog dela svoje istorije kao suverene države, Kosovo se borilo i mučilo da pokrene izbornu reformu. Podela vlasti predstavljala je uporan problem, dok su politička korupcija, ispoliticiranost javne službe i zahvat države bili izrazi koji su korišćeni da se opiše unutrašnji razvoj događaja. Uprkos tabilnom rastu, kosovska privreda se muči i bori; postepeni rast BDP ne utiče na dobrobit ljudi i ne uspeva da ispunи njihova očekivanja u pogledu kvaliteta života.

Sa spoljne strane, kosovsku državnost Srbija nastavlja da aktivno podriva. Legitimisanje državnosti kroz integrisanje u međunarodna tela bilo je uspešno, ali ipak ne na nivou koji bi ispunio očekivanja naroda, ili pak međunarodne standarde državnosti. Na desetu godišnjicu svoje državnosti, kosovski

državlјani su jedini Evropljani kojima su potrebne vize da bi putovali u Evropsku uniju (EU). Dijalog između Srbije i Kosova u kojem posreduje EU postao je vodeći spoljnopolički razvoj događaja i ima presudno važne implikacije na domaću agendu.

U ovom izveštaju, desetu godišnjicu nezavisnosti mi uzimamo za simboličnu polaznu tačku u pregledu izgradnje države na Kosovu. Ovde nije cilj da se hronološki vrši ocena napora na izgradnji državeć da se sačini tekst za one koji su na pozicijama odlučivanja, bilo domaće ili međunarodne, sa dovoljno informacija sa aspekta koncepta, ali i za širu javnost. Kao takav, ovaj izveštaj nije postavljen niti kao akademска studija, niti kao dokument o politici. Tako, izveštaj želi da programski predstavi pregled prve decenije Kosova kao nezavisne zemlje.

Počinjemo sa kosovskim putem ka nezavisnosti, želeći da iskoristimo mogućnost da posmatramo unazad i da identifikujemo elemente zavisnosti od samog puta kada se radi o ponašanju institucija i procesu izgradnje države. S obzirom da je već napisano veliko mnoštvo literature o prirodi i učinku međunarodnih misija, mi se usredsređujemo na posmatranje unutrašnjih elemenata i učinka institucija tokom administracije UN. Ovde ideja nije da ponovno uspostavljamo nalaze ranije obavljenog istraživanja, već da sačinimo sliku interne dinamike tokom pripremanja državnosti i nezavisnosti.

U drugom poglavlju mi ocenjujemo proces izgradnje države posle proglašenja nezavisnosti, crtamo sliku toga kako je Kosovo konstruisalo svoj zakonski i institucionalni okvir. Ovde zalazimo dublje u izborne cikluse, rad Skupštine i vlade, uz fokusiranje na problem zavisnosti institucija od izabranog puta u pogledu užurbanosti procesa u vezi sa politikama, zakonima bez politika, pro-forma upravljanjem i prebacivanjem odgovornosti na spoljne aktere.

U trećem poglavlju okrećemo se pregledu političkog razvoja događaja na Kosovu, razmatranjem dimenzije moći i odnosa moći. Nakon postavljanja problema formalnog ustavnog uređenja u kojem je moć raspodeljena u elementima konsocijalne demokratije i prezasićenog političkog spektra, prelazimo na identifikovanje neformalnosti moći kao najveće unutrašnje prepreke za Kosovo u izgradnji državnosti.

Na kraju, u četvrtom poglavlju istražujemo diskursnu dimenziju kosovske državnosti. Počinjemo čitanjem podataka iz specijalno dizajnirane ankete koja se bavi problemom vezanosti i osećanja ljudi u odnosu na Kosovo kao državu. Zatim, razmatramo diskurs izgradnje države na Kosovu i obrađujemo problem njegove lokalne usađenosti. Iznosimo da je narativ Kosova o izgradnji države koji je nametnula međunarodna zajednica liшен bilo kakvih nacionalnih elemenata. Dok većina političkih lidera na rečima ističe dominantni međunarodni narativ o izgradnji države, oni nisu napustili lokalne nacionalističke diskurse koji su izvori informacija za lokalne borbe za državnost. Ova dva narativa koji su jedan drugom konkurenca čine okvir za lokalno razumevanje glavnih i obuhvatnih ciljeva i vrednosti kosovske državnosti.

Napomene o metodologiji

Da bismo do maksimuma doveli ulaznu vrednost korišćenih podataka, metoda putem kojih su takvi podaci ko-generisani, kao i uvida iz relevantnih društvenih i političkih teorija, ovaj izveštaj je sačinjen primenom pristupa interpretativne društvene nauke¹. Kao celina, izveštaj nije na liniji sa bilo kojom konkretnom školom razmišljanja, te stoga ne smatra da poseduje epistemološku krutost. Ipak, u svojim poglavljima, izveštaj je detaljno informisan i vođen principima određenih teorija – institucionalne, moći i diskursa – koje su upotrebljene kroz kombinovano iskustvo autora i istraživačkog tima D4D.

Korpus podataka koji su ovde korišćeni bio je ko-generisan putem seta kombinovanih metoda. Prvi skup podataka dolazi iz primarnih izvora koji se sastoje od relevantnih dokumenata o politkama, zakonodavstva i konceptnih dokumenata objavljenih od kosovskih institucija i međunarodnih organizacija koje rade na Kosovu. Sekundarni izvori, kao što su izveštaji koje su objavljivale istraživačke grupacije („think tank“), specijalizovane organizacije, međunarodne organizacije i NVO, ankete i ranija istraživanja, kao i nešto izvadaka iz štampe, predstavljaju drugi skup podataka.

Mi kombinujemo sve ovo sa podacima koje su ko-generisale ankete, spacialno dizajnirane za ovaj izveštaj i sprovedene sa 1050 ispitanika na Kosovu, kao i detaljni polu-strukturisani intervjuji sa ekspertima.

Upitnik u formi omnibusa² realizovan je korišćenjem uzorka od 1074 osobe (51.5% muškarci, i 48.5% žene). Anketa je pokrila svih sedam (7) kosovskih regiona, sa ispitanicima starosti od 18 do preko 65 godina. Uzorak je bio stratifikovan: (i) na bazi etničke pripadnosti, gde su napravljene tri ne-grupe, (ii) na bazi mesta stanovanja, i (iii) na bazi broja anketa održenih u svakom mestu stanovanja. Pokrivenost obuhvata i urbane i ruralne oblasti. Upitnik je bio podeljen u

pet delova: politička zastupljenost, individualna i kolektivna sloboda, pripadnost države, prioriteti građana i percepcija građana o donošenju odluka.

Pored ovoga, obavili smo i 8 polu-strukturisanih intervjeta sa ekspertima – predstavnicima akademije i civilnog društva na Kosovu – kao i 4 intervjeta sa političarima. Ovde je važno da se podvuče da smo takođe upotrebili intervjuje sa ekspertima za tumačenje podataka iz ankete, kako bismo doveli do maksimuma sveukupnu aktivnost u vezi sa diskursom i ojačali sveobuhvatnu prirodu ovog izveštaja. Dalje, nalazi prethodnog istraživanja kao i sirovi materijal iz istraživanja koji je izvučen uglavnom iz ranije vođenih intervjeta, bilo da se radi o D4D ili o autoru, korišćeni su tokom čitavog izveštaja.

Iskoristivši dizajn interpretativnog istraživanja, naša analiza je vođena uvidima koje nam daju političke i društvene teorije i koncepti. Na ovaj način smo uokvirili prva dva poglavља kako bismo ispratili institucionalnu teoriju, naročito istorijski institucionalizam i koncept „zavisnosti od puta“³. Koncept objašnjava kako bilo koje odluke sa kojima se institucije suočavaju zavise od trajektorije ranijeg znanja i trajektorije ranijih odluka koje su donosile pomenute institucije. Mi uzimamo u obzir koncept „zavisnosti od puta“ kada razmatramo obrasce učinka kosovskih institucija pre i posle proglašenja nezavisnosti. Dok je prvo poglavlje sačinjeno da vodi put do nezavisnosti Kosova, razmatramo podatke koje vodi institucionalna teorija i fokusiramo se na ponavljanje obrasce koji nagoveštavaju „zavisnost od puta“ nakon proglašenja nezavisnosti, koju razmatramo kasnije, u drugom poglavljju.

Treće poglavlje konstruisano je oko koncepta moći i ispituje dimenziju unutrašnje moći na Kosovu. Ove naročito posmatramo analogiju koncentraciju moći i disperzije moći, ali takođe zadiremo dublje u istraživanje prirode aktera moći,

formalnih i neformalnih moćnih igrača, kao i procesa donošenja odluka kroz prizmu moći.

Na kraju, četvрто poglavje je prevashodno zasnovano na uvidima koje pruža teorija diskursa koja kaže da se društvene realnosti grade kroz diskurs. Ovde smo vođeni Diskursivnim institucionalizmom⁴, novom teorijom institucionalizma koja ima manje čvrstu definiciju institucija i toga kako ih prakse diskursa oblikuju. Takođe, primenjujemo i nove alatke Kritičke analize diskursa⁵ kao smernice za istraživanje oblasti diskursa kosovske državnosti, analizirajući podatke prikupljene iz intervjeta i isečaka iz štampe. Ovde стоји pretpostavka da postoji dijalektički odnos između diskursa i društvene realnosti, kao i da je diskurs sredstvo koje reprodukuje odnose moći u društvu.

Kombinovane metode koje su ovde koriшћene imaju za cilj da pojačaju vrednost sveukupnog cilja ovog izveštaja, koji treba da posluži kao kritički pregled prve decenije Kosova kao nezavisne i suverene države.

Puzanje ka državi

Istorija koja je dovela do nezavisnosti i državnosti Kosova je prilično duga i složena. Tokom socijalističke Jugoslavije, Kosovo je uživalo status autonomne pokrajine, slično ali ne jednak Srbiji i pet drugih republika. Mada je Kosovo imalo sopstvenu zakonodavnu i izvršnu vlast, kao i predstavljenost na federalnom nivou vlasti, to nije bilo ravnopravno republikama kada su u pitanju aspekti suvereniteta. Nakon uspona nacionalista na vlasti pod vođstvom Slobodana Miloševića, autonomija Kosova je jednostrano ukinuta 1990. godine i njena teritorija stavljena pod direktnu kontrolu Beograda. Tokom jugoslovenskih ratova devedesetih, Albanci, koji su činili više od 90% stanovništva Kosova, lišeni su osnovnih prava, dok su se organizovali u mirnom otporu Miloševićevom režimu pod rukovodstvom Ibrahima Rugove. Situacija je eskalirala krajem devedesetih godina kada je Oslobodilačka vojska Kosova (OVK) pokrenula niz gerilskih napada na srpske snage. Nasilje je eskaliralo do velikog sukoba u periodu 1998-99, tokom kojeg su hiljade poginule i skoro jedan milion kosovskih Albanaca je prognan iz zemlje. Godine 1999, usred nastajanja humanitarne katastrofe, NATO je pokrenuo operaciju Udružene snage protiv Jugoslavije. Nakon 78 dana vazdušnih napada, Miloševićev režim je pristao da povuče svoje snage sa Kosova, što je otvorilo put Savetu bezbednosti UN-a da usvoji Rezoluciju 1244 (1999) o uspostavljanju Privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu - UNMIK-a - najambicioznije mirovne misije u svojoj istoriji.

Tokom UNMIK-a je Kosovo razvilo svoje Privremene institucije samouprave (PIS), neku vrstu državnih institucija, a to su zakonodavne i izvršne grane vlasti, koje su stekle postepenu moć dok deluju pod međunarodnim administratorima. S obzirom na humanitarnu prirodu intervencije koja je prethodila UNMIK-u, kao i snažno protivljenje Rusije otcepljenju Kosova od Srbije, mnogi su

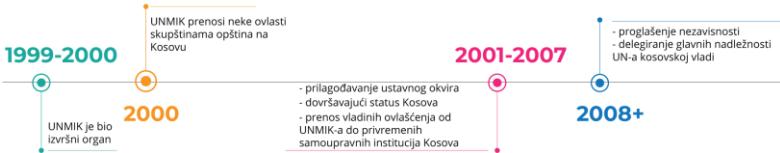
doveli u pitanje da li je UNMIK zaista imao mandat za stvaranje države. Sa jedne strane, međunarodna zajednica na Kosovu je razvijala državne institucije i polako ih osnažila nadležnostima, dok je, s druge strane, inicirala i proces rešavanja konačnog političkog statusa Kosova. Uprkos činjenici da je tokom UNMIK-a Kosovo izgradilo većinu svojih državnih karakteristika, važno je identifikovati nekoliko problema koji potiču iz ovog vremena.

Možemo reći da je tokom UNMIK-a Kosovo poprimilo ono što je Izaija Berlin⁶ nazvao negativnom slobodom, odnosno slobodom koja je rezultat odsustva prepreka, u ovom slučaju represivnog režima Srbije devedesetih godina prošlog veka, dok je još uvek nedostajala pozitivna sloboda, odnosno sloboda da deluje i preuzima kontrolu nad svojim osnovnim ciljevima, u ovom slučaju da deluje kao država. Problemi koji proizilaze iz takve konstelacije su različiti. Problemi koji se javljaju u takvim konstelacijama međunarodnih misija su višestruki i oni su široko zabeleženi u literaturi i pokazuju kako međunarodni akteri koji intervenišu i dalje koriste pristupe i alate koji su neefikasni, neprikaladni, a ponekad čak i kontraproduktivni onome što imaju za cilj.⁷ Iako postoji brojna literatura koja razmatra stope "efikasnosti" i "uspeha" međunarodnih misija, kritičke debate se obično grade oko pitanja lokalnog pruzimanja vlasništva i lokalne agencije u međunarodnim intervencijama⁸ ili etike takvih intervencija⁹. Kritika o UNMIK-u je rigorozno izgrađena na oba ova pitanja i uglavnom se bazira oko mantere UNMIK-a koja je bila pre svega stabilnost. Ian King i Vhit Mason, na primer, opisuju kako UNMIK ima za cilj da pretvori siromašno društvo u društvo zapadnih vrednosti sa malo brige o samom društvu¹⁰. Zauzvrat, kako tvrdi Andrea Capussela, međunarodna zajednica je bila manje posvećena izgradnji države zasnovane na demokratskim vrednostima i vladavini zakona i više zainteresovana za delovanje na kratke rokove i očuvanje kratkoročne stabilnosti¹¹. Razradjujući kako je bilo koja i sva akcija međunarodne zajednice na Kosovu bila podređena

principu "stabilnosti", Vjosa Musliu i Jan Orbic opisuju nadmetanje "lokalnog stanovništva" i "međunarodnih stranaka" i uvijene uloge između "gosta" i "domaćina"¹². Iako su dobro informisani o takvim argumentima, ovaj izveštaj je usmeren na lokalno istraživanje napora na izgradnji države, kako bi se identifikovali i problematizovali trajni izazovi iz kosovske institucionalne perspektive.

Pod UNMIK-om Kosovo je postalo nezavisna carinska zona i usvojila nemačku marku, a zatim i evro kao svoju valutu. Godine 2000. UNMIK je organizovao prve lokalne izbore, koji su stvorili lokalne vlasti koje su radile direktno pod međunarodnim administratorima. Godinu dana kasnije, 2001. godine, UNMIK je usvojio Ustavni okvir Kosova, dokument koji je ocrtvao osnovne osobine državnih institucija i njihovo funkcionisanje. Okvir je predviđao podelu vlasti i postavio prve elemente konsocijalne demokratije na Kosovu. Koncept nastoji da reguliše deljenje vlasti u političkim sistemima država sa podeljenim društvima, na primer po etničkoj liniji, kako bi se garantovala individualna i kolektivna prava¹³. Na taj način izabранo je 100 poslanika Skupštine, dok je 20 mandata rezervisano za predstavnike nacionalnih manjina. Slično tome, nacionalne manjine bi bile zastupljene u vladi u skladu sa odredbama Ustavnog okvira. S obzirom na to da je prevelika zastupljenost nacionalnih manjina u zakonodavstvu bila u velikoj meri dobrodošla, elementi konsocijacije učinili su da postoji pravo na veto za Srbe na Kosovu ne samo o pitanjima koja se odnose na srpsku zajednicu, već i za glavna pitanja države. Kasnije studije su pokazale da su elementi konsocijacije pokazali visok nivo nestabilnosti na Kosovu, jer su oni dizajnirani i oblikovani kako bi rešili kratkoročne probleme¹⁴. Stoga, mi identifikujemo konsocijacijske osnove i njihovu nepravilnu implementaciju kao prvi problem izgradnje države koji se pojavio u vreme kada je Kosovo vodio UNMIK.

Razvoj privremenih institucija samouprave

Tokom UNMIK-a, politički život na Kosovu je kontinuirano postao intenzivniji. Pluralizam koji je prilično improvizovan u paralelnom sistemu pod rukovodstvom Rugove devedesetih, postao je stvaran, sa novim akterima iz OVK. U novembru 2001. godine, UNMIK je organizovao prve opšte izbore na Kosovu. Na iznenađenje mnogih, Demokratski savez Kosova (LDK) Ibrahima Rugove osvojio je 45,6% glasova, bivši političari i komandanti OVK-a pod vođstvom Hašima Tačija u Demokratskoj partiji Kosova (PDK) osvojili su samo 25%, dok je druga partija pripadnika OVK, Alijansa za budućnost Kosova Ramuša Haradinaja (AAK) bila na trećem mestu sa 7,8%.¹⁵ Shodno tome, velika vladina koalicija koja se sastoji od svih političkih partija smatrala se jedinim održivim rešenjem. Vrlo brzo Kosovo je imalo funkcionalno zakonodavstvo i vladu. Ipak, ceo sistem privremenih institucija samouprave (PIS) bio je prilično virtuelan, funkcionisao je unutar UNMIK sistema. Kao takav, svi zakoni proglašeni od strane Skupštine Kosova bi stupili na snagu samo kao UNMIK-ove uredbe kada ih potpiše šef misije, koji je takođe imao ovlašćenje da poništi bilo koje i sve odluke koje doneše PIS.

Opšti izbori 2004. godine stvorili su prvu koalicionu vladu na Kosovu. Nakon što su drugi put pobedili na izborima, LDK i AAK su udružili snage da formiraju vladu sa predstavnicima manjina, ostavljajući PDK u opoziciji.¹⁶ Do tog vremena, Kosovo je imalo vladajući kabinet koji nije imao portfelje spoljnih poslova i odbrane. Ukupan prenos nadležnosti od međunarodnih vlasti na lokalne institucije bio je prilično dug i spor, što je, zapravo, izazvalo niz problema. Iako je Ustavni

okvir predviđao razdvajanje vlasti, takav koncept je zastareo u okviru UNMIK-a u kojem je šef misije bio najviši autoritet nad izvršnim, zakonodavnim i pravosudnim organima. Kao što su mnogi komentatori sa pravom primetili, UNMIK je bio prilično nedemokratski i nije bilo moguće da bilo koji društveni akter zagovara bilo kakvu političku promenu ili odgovornost u ovoj međunarodnoj misiji. Kosovski trustovi mozgova su u svojim nalazima u više navrata izjavljivali da kosovske institucije koje posluju funkcionišu u okruženju gde nije postojala podela vlasti, stvarajući na ovaj način prilično problematičnu osnovu za put ka nezavisnosti.¹⁷ Zaista, pravosuđe i vladavina prava se smatraju jednom od najslabijih karika u misiji UN na Kosovu.¹⁸ Kao što ćemo kasnije istaknuti u ovom izveštaju, ovaj način u kojem je percepcija podelе moći zamagljena je veoma problematična, jer je potencijalno stvorila put od koga bi kosovske institucije mogle da zavise.

Treći problem koji se pojavio tokom međunarodne administracije je eksternalizacija nadležnosti. S obzirom na to da je transfer nadležnosti od UNMIK-a na lokalno izabrane vlasti bio spor i komplikovan, a različite grane su postepeno dobijale različite moći, bilo je vrlo često da lokalni političari koriste nemanje nadležnosti kao opravdanje za bilo koju radnju.¹⁹ Ovo je bilo veoma problematično jer je prekinulo veze između izabranih predstavnika i njihovih izbornih jedinica, što je pitanje koje će, kako ćemo razraditi u narednim poglavljima, i dalje trajati na Kosovu.²⁰ Posebno u periodu koji je doveo do proglašenja nezavisnosti, javna sfera Kosova prevashodno je bila preokupirana pitanjem moći, odnosno sa diskusijama o tome ko je nadležan za političku agendu na Kosovu.

Sa nedovoljnim mehanizmima za usmeravanje društvenih preferencija i zabrinutosti, kosovske institucije na neki način služile su kao zaštitna zona između ljudi i UNMIK-a koji je zadržao stvarnu moć. Ovo nas dovodi do četvrtog problema

koji je verovatno usađen tranzicijom Kosova tokom UNMIK-a i koji se odnosi na program politike. Pogled na kampanje za 2001. i 2004. godinu, kao i na potonje opšte izbore 2007. godine, pokazuje da je glavna, ako ne i jedina tema dnevnog reda, bila nezavisnost Kosova. Kako razotkrivaju intervjuji sa nezavisnim političkim komentatorom na Kosovu, obećanje dolazeće nezavisnosti Kosova služilo je kao dodatna legitimacija političkoj eliti koja se do tada smatrala korumpiranom. Iako je Skupština Kosova proglašila skoro 80 zakona između 2001. i 2003. godine, a istu količinu i između 2004. i 2007. godine, proces izrade zakona je sproveđen bez odgovarajućeg procesa politike.²¹ U okruženju sa nejasnim preklapanjima nadležnosti i ovlašćenja, proces odlučivanja na Kosovu pretvorio se u formalnost. Vlasti su uglavnom bile okupirane nezavisnošću zemlje i bile su samo pro-forme na pitanjima politike koja i dalje ometaju Kosovo.

UNMIK je 2002. godine pokrenuo politiku pod nazivom "Standardi pre statusa", koja je osiguravala osam oblasti u kojima bi kosovske institucije trebalo da postignu napredak pre nego što bi bilo kakve diskusije o statusu mogle početi. Standardi uključuju delotvornu demokratsku zastupljenost, vladavinu prava, slobodu kretanja, povratak izbeglica i raseljenih lica, tržišnu ekonomiju, ostvarenje imovinskih prava, dijalog sa Srbijom i transformaciju bivših boraca OVK. Umesto poboljšanja, politika nije donela nikakve rezultate i s obzirom na nejasne nadležnosti institucija nije mogao biti uspostavljen jasan mehanizam za praćenje napretka. Ovo je bilo još jedno burno vreme na Balkanu, kada se sukob u Makedoniji upravo rešio, ubijen je srpski premijer Zoran Đindić i rasplamsana frustracija albanskog stanovništva kosovskih Albanaca, koja je kulminirala u martovskim neredima 2004. godine, što je rezultiralo smrću i uništenjem desetina lokaliteta pravoslavnih kulturnih dobara na Kosovu.²² Martovski neredi u velikoj meri su smatrani kao neuspeh međunarodne zajednice da održi mir i obezbedi napredak na Kosovu, jer su nemiri doveli do raseljavanja

mnogih nealbanskih zajednica. Izveštaj koji je sastavio Kai Eide, specijalni izaslanik generalnog sekretara UN-a, sugerisao je da je neophodno pokrenuti rezoluciju o konačnom političkom statusu Kosova. Iako je nesloga međunarodne zajednice o budućnosti Kosova postala očigledna, ključna determinanta takve budućnosti bila je izjava Kontakt grupe za Kosovo koja je uključivala SAD, Britaniju, Francusku, Nemačku, Italiju i Rusiju. Izjava, objavljena 2. novembra 2005. godine, glasila je da neće biti podele teritorije Kosova, nikakvog povratka na situaciju kakva je bila 1999. godine, niti ujedinjenja Kosova sa bilo kojom drugom zemljom.

Od ovog trenutka, napori na izgradnji države na Kosovu su bili uglavnom, ukoliko nisu u potpunosti, usmereni na sticanje nezavisnosti kroz diplomaciju. Javna sfera na Kosovu ušla je u ono što se može opisati kao uznenirenost oko nezavisnosti, gde je javna agenda bila previše opsednuta politikom visokog nivoa. Kao što su primetili izveštaji o monitoringu, više od 90% medijskih izveštaja tokom ovog perioda bilo je u vezi sa nezavisnošću Kosova. Politički događaji na visokom nivou su takođe bili brojni. U novembru 2005. generalni sekretar UN imenovao je bivšeg finskog predsednika Martija Ahtisarija za specijalnog izaslanika za rešavanje statusa Kosova.²³ Iako je Ahtisari pripremao niz pregovora između Kosova i Srbije, tokom cele 2006. godine Kosovo je imalo sopstveni deo političkih šokova. U januaru je umro istorijski predsednik Kosova Ibrahim Rugova; u martu se njegova stranka, LDK, podelila. Sa Ramušom Haradinajem iz AAK-u na suđenju za ratne zločine pred Haškim tribunalom, stranka se borila da održi svoju vladajuću koaliciju sa LDK. U martu je AAK otpustio Bajrama Kosumija, koji je zamjenio Haradinaja za premijera i imenovao Agima Čekua, bivšeg komandanta OVK-a, da vodi vladu. Međutim, samo takvi veliki unutrašnji šokovi mogli su se nadmetati u javnoj sferi sa procesom pregovora o konačnom statusu Kosova. Samo tokom 2006. godine

Ahtisari je organizovao više od 10 sastanaka između predstavnika Kosova i Srbije na temu decentralizacije vlasti na Kosovu, manjinskih prava i verskog nasleđa, koji su se svi strasno pratili i komentarisali. S obzirom na to da su Kosovo i Srbija zadržali suprotstavljene stavove o budućnosti Kosova, pri čemu Kosovo insistira samo na nezavisnosti, a Srbija insistira na svemu osim na nezavisnosti, Ahtisari je u februaru 2007. godine predstavio svoj sopstveni "sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova" koji glasi: "Status Kosova trebalo bi da bude nezavisnost, pod nadzorom međunarodne zajednice"²⁴. Proces rešavanja kosovskog političkog statusa do ovog vremena bio je dugo u zaostatku.

Ahtisarijev predlog bio je sačinjen iz dva aspekta. Spoljni, Ahtisari je predviđao usvajanje njegovog predloga od strane Saveta bezbednosti UN-a, koji bi u najboljem slučaju zamenio Rezoluciju 1244 Saveta bezbednosti i transformisao UNMIK da nadgleda nezavisnost Kosova. Pa ipak, zbog prigovora Rusije, koju je Zapad pretežno zanemarivao tokom tranzicije na Kosovu, uskoro je postalo očigledno da nijedno rešenje preko UN-a nije bilo moguće²⁵. To bi generisalo jednu od najvećih prepreka za državnost Kosova i njegovu legitimnost na međunarodnom frontu. Interno, plan je predviđao detalje o tome kako Kosovo treba da se formira kao država, od samog karaktera republike i konsocijalnih elemenata svog ustava, do izbornog sistema, decentralizacije vlasti, teritorijalne organizacije, pravnog procesa, sve do kraja do zaštite kulturnog nasleđa i lokalne uprave. Kako ćemo detaljno razraditi u sledećem poglavlju, Kosovo se usredsredilo na sprovodenje Ahtisarijevog predloga jednostrano, suočavajući se sa svim unutrašnjim izazovima koje je predlog doneo, bez korišćenje ijedne od njegovih spoljnih projekcija koje bi došle kroz Rezoluciju Saveta bezbednosti UN-a. Međutim, pre toga, važno je navesti da su odredbe Ahtisarijevog predloga bez sumnje u velikoj meri zavisile od prirode Ustavnog okvira i upravljanja na Kosovu tokom UNMIK-a.

Kao što smo eklektično uzeli tokom ovog poglavlja, tokom UNMIK-a je Kosovo postavilo temelje svoje države, uspostavljajući državni sistem sa nezavisnim carinskim, valutnim i državnim institucijama, izabranim na slobodnim, fer i demokratskim izborima. Ove institucije su postepeno osnažene sa nadležnostima koje se delegiraju iz međunarodne misije, proglašavajući zakone i donoseći izvršne odluke. U ovom poglavlju smo se odlučili da ne sumiramo i ne ocenjujemo takve napore na izgradnji države, već da koristimo napomene iz istraživanja stalnih pitanja i problema koji potiču iz vremena koja su prethodila proglašenju nezavisnosti Kosova. Prvo, mi smo tvrdili da je u ovom trenutku na Kosovu uveden element konsocijalne demokratije, koji bi mogao biti i nepravilan i problematičan na način na koji je implementiran. Drugo, primećeno je nedovoljno jasno razdvajanje moći tokom UNMIK-a kao ključni problem. Treće, izneli smo da su kosovski političari razvili tendenciju eksternalizacije nadležnosti, uglavnom zbog konfuzije oko nadležnosti i odgovornosti tokom UNMIK-a. Ista konfuzija se odnosi na četvrti problem, a to je tendencija političke elite da sprovodi politiku pro-forme, a ne politiku usmerenu na ishod. Na kraju, primetili smo kako je dug i neuspešan proces rešavanja statusa Kosova na međunarodnom nivou izazvao anksioznost zbog nezavisnosti kosovskog većinskog albanskog stanovništva i tendenciju javne sfere da se bavi samo politikom visokog nivoa i ignoriše pitanja svakodnevne politike.

Pospešivanje države

U nedelju, 17. februara 2008. godine, predstavnici naroda Kosova potpisali su deklaraciju koja proglašava zemlju za nezavisnu i suverenu. Tekst u ovoj rečenici služiće kao poseban argument u borbi za međunarodno priznanje nezavisnosti zemlje. U skladu sa sistemom UNMIK-a i Ustavnim okvirom, moglo bi se reći da Skupština Kosova nije imala ovlašćenja da proglašava nezavisnost zemlje. Pa ipak, kako se u toku postupka pred Međunarodnim sudom pravde (MSP) to dokazalo, to ne znači da predstavnici naroda, izabrani putem međunarodno priznatog slobodnog i demokratskog procesa, ne bi mogli da proglose interes svojih birača.

Zaista, MSP je 2011. godine doneo savetodavno mišljenje da proglašenje nezavisnosti Kosova ne krši međunarodno pravo niti je kršilo Rezoluciju 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Ovo je poslužilo kao ključna tačka u kosovskoj potrazi za međunarodnim priznavanjem svoje države, kao što je Gezim Visoka brilljantno zabeležio u novijoj knjizi, bio je prilično složen i oslanjao se na "situacioni sklop višestrukih diskursa, koji se praktikuje kroz širok spektar performativnih akcija", a oblikovan je "složenim zapletom sa globalnim skupovima normi, aktera, odnosa i događaja"²⁶. Deset godina kasnije, 2018. godine, Barbados je postao 116. zemlja širom sveta koja je priznala nezavisnost Kosova.²⁷ Kosovo je postiglo izvanredan uspeh konsolidacije svoje države na međunarodnom frontu, uprkos svim osporavanjima. Prihvatanje Kosova u svetskim sportskim asocijacijama kao što su UEFA i FIFA, kao i u regionalna i međunarodna tela dodatno je ojačalo državnost, koja uprkos svim naporima nastavlja sa intenzivnim izazovom od strane Srbije.

Nakon borbe od skoro jedne decenije da izgradi i funkcionalizuje državne institucije, period koji smo opisali

kao puzanje ka državi, Deklaracija o nezavisnosti donela je očekivanja u vezi sa radikalnim promenama kada su u pitanju napori državnih institucija.²⁸ Obeležili smo period koji je usledio februara 2008. godine kao pospešivanje države, jer je bio karakterisan brzim političkim izborima i odlukama, od kojih su mnogi verovatno ponovo uspostavili neke nedostatke demokratske konsolidacije.

Proglašenje nezavisnosti Kosova i formalno polazište njene državnosti, proizašle iz detaljnog i prilagođenog plana, koji je izradio predstavnik UN-a Septi Marti Ahtisari. Generalni sekretar UN-a je zadužio Ahtisarija da dođe do kreativnog rešenja za konačni politički status Kosova, s obzirom da su dva kruga pregovora između predstavnika Srbije i Kosova propala bez ikakvog uspeha. Aneksom XII Ahtisarijevog plana za Kosovo predviđena je ubrzana zakonodavna agenda koju zemlja mora da preduzme, uglavnom u cilju zaštite nacionalnih manjina i nivoa samouprave. Ipak, Plan je takođe predviđao detalje o budućem ustavnom poretku Kosova, njegovom izbornom sistemu, odnosima između lokalne i centralne vlade, a predviđao je i proces decentralizacije vlasti.

Nakon Deklaracije o nezavisnosti, politički život na Kosovu snažno se intenzivirao sa aktivnostima koji su se kreću od pripreme zakonodavstva, uspostavljanja novih državnih institucija, lobiranja u drugim zemljama da priznaju novu državnost. Za razliku od predviđanja mnogih komentatora i uprkos tenzijama, Deklaracija o nezavisnosti nije izazvala nasilje i nije zabeležen nijedan međuetnički incident. Prema Ahtisarijevom planu, Kosovo je pozvalo međunarodnu zajednicu da osnuje Međunarodnu civilnu kancelariju (ICO) na čelu sa međunarodnim civilnim predstavnikom, koji je imao nadležnost nad svim nacionalnim i lokalnim institucijama na Kosovu. Na ovaj način su zamagljene linije moći koje su uspostavljene tokom UNMIK-a bile ojačane, kao

i neki od problema koji su pokrenuti u prethodnom poglavljju, kao što je eksternalizacija nadležnosti kosovskih političara.

Jedan dan nakon proglašenja nezavisnim i suverenim, Kosovo je dobilo priznanje od osam nacija širom sveta, sa brojem koji je dostigao ukupno 62 u prvoj godini državnosti.²⁹ Oko 25 njih su osnovale Međunarodnu upravljačku grupu (ISG) za Kosovo, koja je kontrolisala ICO i ICR. U to vreme Kosovo je bilo nezavisna država po proglašenju nezavisnosti, a ipak je i dalje bila podložna delovanju unutar principa međunarodnog prava i rezolucije 1244 SB UN-a, što je dovelo do toga da je na pitanje ko je bio na vlasti prilično teško odgovoriti.³⁰ Institucionalno ponašanje koje je uspostavljeno tokom UNMIK-a, na ovaj način, prelilo se u novi prostor.

Deklaracija o nezavisnosti i njene posledice osigurali su da će makropolitička pitanja i politika na visokom nivou dominirati javnom sferom. Dnevni red je snažno diktiran politikom na visokom nivou, a nova opsesija medija postala su priznanja drugih zemalja širom sveta.³¹ U 2008. godini, klima koju je stvorio premijer Hašim Tači i tada sponzori nezavisnosti Kosova, bila je takva da očekuje više od 100 priznanja u roku od nekoliko meseci od proglašenja nezavisnosti, a u roku od pet godina da se Kosovo pridruži Ujedinjenim nacijama³².

Iznenada, javnost Kosova je postala svesna svetske političke mape. Nije bilo bitno koje zemlje bi priznale državnost Kosova - svi bi to načinili vestima i pružili osnovu za unutrašnje političke bitke. Na primer, priznanja od strane Burkine Faso i Maršalskih Ostrva, dve daleke nacije sa praktično nimalo potencijala da utiču na život ljudi na Kosovu, biće predstavljena kao najveći politički uspesi od strane rukovodstva zemlje. Na taj način, priznavanje

državnosti zamenilo je makropolitičku agendu proglašenja državnosti, a ostavilo u senci druga pitanja politike.³³

Posle proglašenja nezavisnosti, kosovske institucije su bile zahvaćene procesom izgradnje države. Ponašanje institucija zavisnih od izabranog puta koje karakteriše postavljanje formalnosti za prioritet, a ne suštine najbolje se objašnjava zakonodavnim programom Skupštine Kosova. Samo tokom 2008. godine Skupština je usvojila devedeset jedan (91) zakon, bez bilo kakvih diskusija o politikama.³⁴ Tendencija usvajanja zakona bez politika koja je razvijena u vreme administracije UN prelila se u novu političku postavku nove nezavisne države. Diskusije o zakonodavnoj agendi ostavljene su van parlamentarnih sesija, pri čemu su političke sile ulagale prigovor prema principu odozgo prema dole, dok je opšte mišljenje bilo da je međunarodna zajednica jednostavno nametala zakone, ovaj put ne kroz UNMIK, već putem jednostranog prihvatanja Ahtisarijevog plana, a kasnije kroz ICO.

Iako UNMIK nikada nije prekinuo svoje delovanje, kosovske institucije smatraju da je misija nepotrebna i ne služi nikakvom cilju nakon proglašenja nezavisnosti. Na ovaj način, institucije su počele blisko saradivati s ICO-om, jer je pomagao Kosovu u finalnim pripremama za izradu Ustava, završivši arhitekturu institucionalnog okvira i izradu i usvajanje zakona. Pristup ICO-a u zakonodavnoj agendi je želeo da obezbedi da će stvari doći u vlasništvo lokalnih vlasti kroz sledeća četiri koraka: (a) tehnička pomoć u procesu izrade nacrta, (b) unakrsna provera usklađenosti sa Ahtisarijevim predlogom, (c) osiguranje da proces u značajnoj meri uključuje i opoziciju i manjinske zajednice, i (d) uspostaviti mehanizam ranog upozoravanja kako bi izbeglo korišćenje formalnih moći.

Podeljena odgovornost između "domaćih" i "međunarodnih stranaka" u kojoj ee kosovska politička elita nalazila tokom UNMIK-a, nastavila je sa istim intenzitetom i

karakteristikama, ali sa drugačijim akronimom za međunarodnu instituciju. Na ovaj način, glavni problemi identifikovani u eri UNMIK-a tokom prve glave ovog izveštaja jednostavno su se potvrdili nakon nezavisnosti, sa ICO-om.

Razvoj pravnog i institucionalnog okvira, iako formalan i ubrzan, ocenjen je prilično uspešnim. Kako se vidi iz sledećih podataka, Kosovo je uspelo da dovrši arhitekturu svoje vlade, uspostavi nezavisne agencije i čak prikupi donatorsku konferenciju koja će podržati njenu državnost. Pet meseci nakon nezavisnosti, Kosovo je organizovalo donatorsku konferenciju u Briselu. Organizovana donatorska konferencija trebalo je da posluži ne samo za prikupljanje sredstava, već i za potvrđivanje državnosti Kosova. To je učinjeno 2008. godine, pet meseci nakon nezavisnosti, a međunarodna zajednica obećala je oko 1,2 milijarde evra.³⁵ Takva vrsta donatorske konferencije održana je samo jednom i njen se uticaj još uvek dovodi u pitanje dok je izgradnja države i dalje proces koji se nastavlja.

Osnivanje nezavisnih agencija daje pogled na to kako su institucije uspostavljene bez odgovarajuće analize o tome zašto su one potrebne. Od 2000. do 2008. godine formirane su 24 nezavisne agencije, od kojih je sedam uspostavljeno 2008. godine. Agencije se vide samo kao način zapošljavanja članova partija. Bez obzira na to, sve agencije ne spadaju u taj parametar, međutim, neke od njih, imajući u vidu da imaju preklapanja nadležnosti, uloga i ciljeva, nastavljaju da dokazuju da su uspostavljene sa nedostatkom obrazloženja i odgovarajuće analize, ili zbog korišćenja za lične interese. Može se reći da može i da spada u oba.

Formiranje institucija

13 formiranih ministarstava, među kojima:

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

Ministarstvo finansija

Ministarstvo zdravlja

Ministarstvo transporta i pošte-telekomunikacija

(kasnije preobraćeno u Ministarstvo infrastrukture)

7 drugih institucija, među kojima:

Poreska uprava

Carina

Skupština

24 nezavisne agencije, među kojima:

Kancelarija državnog tužioca

Sudski savet Kosova

Tužilački savet Kosova

2 formirana ministarstva:

Ministarstvo regionalnog razvoja

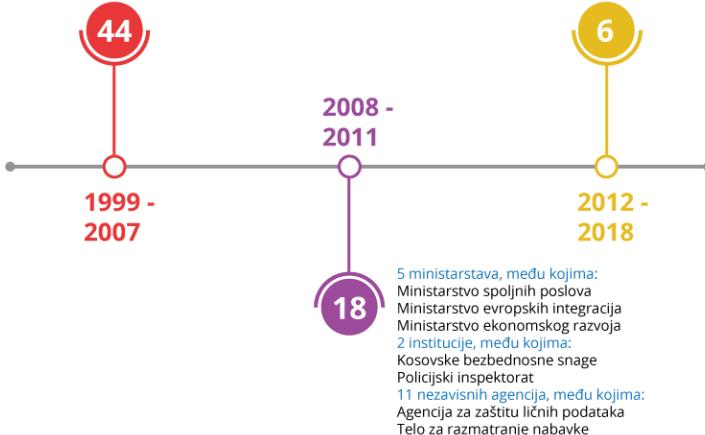
Ministarstvo inovacija i preduzetništva

Institucije, među kojima:

Akademija pravde

3 nezavisne agencije, poput:

Agencije za upravljanje memorijalnim kompleksima

Izvor: Portal Vlade Kosova

Problem nije bio u samim zakonima, jer se zakoni uvek mogu menjati. Glavno pitanje je bilo u vezi sa znanjem i iskustvom. Posle svedočenja o jednoj političkoj tranziciji za drugom, kosovsko društvo nije izdvojilo odgovarajuće vreme i sredstva za preispitivanje i konsolidaciju društvenih vrednosti u procesu stvaranja države.

Tokom mnogo godina Kosovo je u centru pažnje međunarodne zajednice. Zadatak međunarodne zajednice je bio da pomogne tranziciji na Kosovu bez obzira na nadgledanu nezavisnost, na potpunu nezavisnost i na kraju postane uspešna priča o intervenciji. U međunarodnoj zajednici učestvovalo je mnoštvo aktera. S obzirom na veliku

količinu zainteresovanih strana, ovo je stvorilo zabunu posebno za deljenje vlasti. S obzirom da je došlo do konfuzije usred međunarodne zajednice, to je takođe preneto na lokalne političare. Konfuzija je dopustila da se zakoni menjaju i usvajaju apsurdnom brzinom bez ikakve suštine, a kasniji efekti toga će se videti kasnije.³⁶

Budući da je dnevni red međunarodnih institucija pretežno zaokupljen sigurnošću i stabilnošću, razvoj lokalnih institucija je pretrpeo ekskluzivni pristup odozgo prema dole u bilo kom političkom razvoju. Nikada nije bio jasan narativ koji podržava proces izgradnje države. UNMIK je bio tamo da igra ulogu države, Ahtisari da bi se osiguralo da će postojati gladak prelazak na nezavisnost Kosova, ICO je služio kao podrška u tranzicionom periodu, a čitava međunarodna zajednica posmatra i interveniše sa ciljem da intervencija postane uspešna priča. Građani su odvojeni od tog procesa, iako je proglašenje nezavisnosti napisano u ime naroda. Zakoni bez suštine, konteksta, i usvajani su na brzinu da bi se reklo da je posao obavljen. Priča o ciljevima za koje stvaramo državu nikada nije razvijena. Dakle, himna, zastava, i bilo koja druga simbolika vezana za identitet stvorena je na brzinu i bez mnogo učešća javnosti. ICO je bio deo Komisije koja je odobrila dizajn zastave i pečata. Ironično, identitet treba stvoriti izbegavanjem identifikacije.

Da zaključimo, dani koji su doveli do proglašenja nezavisnosti Kosova i njegovih neposrednih posledica bili su presudni za pokretanje kosovske državnosti. Međutim, kontekst u kojem se proces konsolidacije države razvio nije bio optimalan. Dok su međunarodni aspekti takvog konteksta detaljno proučeni i detaljno razrađeni, smatrali smo važnim da se ovaj izveštaj fokusira na domaće aspekte. Praktično beležeći ove događaje, razradili smo kako su se određeni problemi manifestovali u vreme kada je UNMIK administrirao Kosovo do perioda nezavisnosti kada je zemlja

definisala svoju državnost. Pro-forma političke odluke, ubrzani zakonodavni proces bez pravilnog razvoja politike i eksternalizacija političke odgovornosti prema međunarodnoj zajednici omogućavaju nam da ovaj period opišemo kao pospešivanje države.

Moć i država

U ovom poglavljiju prelazimo na dimenziju vlasti u pokušajima da nacrtamo mapu vlasti i osmislimo prvu deceniju Kosova kao države kroz prizmu moći. Počinjemo sa pregledom ravnoteže formalne vlasti koja je predviđena Ustavom i institucionalnom praksom.

Pogled na Ustav Kosova daje utisak da se država oslanja na solidan okvir za podelu vlasti sa odgovarajućim instrumentima kontrole i ravnoteže. Ustav predviđa razdvajanje vlasti. Skupština je najviše telo u institucionalnom okviru, koju direktno bira narod kroz proporcionalni sistem sa otvorenim listama. Pored toga što je zakonodavni organ republike, Skupština bira predsednika i vladu, i odgovara za njihov rad. Skupština je zadužena i za listu nezavisnih agencija i regulatornih organa, kao i za Centralnu izbornu komisiju.

Izvršna ovlašćenja su podeljena između vlade i predsednika. Kosovske organizacije civilnog društva su u više navrata tvrdile da je proces izrade nacrta kosovskog Ustava brzoplet i da su javne diskusije koje su joj pripisane samo formalnost.³⁷ Kao posledica toga, ravnotežna snaga između premijera kao šefa vlade i predsednika kao šefa države je prilično nejasna.³⁸ Na primer, Ustav predviđa da je predsednik vrhovni komandant oružanih snaga i da vodi spoljnu politiku zemlje, ostavljajući saradnju između predsednika i ministarstava izvršnih vlasti za ove domene sklone tumačenju. Istovremeno, Ustav navodi da predsednik, u saradnji sa premijerom, imenuje važne državne pozicije kao što su ambasadori zemlje i šef obaveštajne službe.

U tom okviru, stvarna moć predsednika Kosova u velikoj meri zavisi od podrške koju ima predsednik u Skupštini i, posledično, vradi. Na primer, Fatmir Sejdiu (2006-2010) i Hašim Tači (2016-danas) pokazuju da su bili mnogo uticajniji predsednici od Atifete Jahjaga (2011-2016). Prvi su bili lideri

dve najveće političke partije na Kosovu, a druga je bila apolitička figura pre njenog izbora. Dakle, stvarna ovlašćenja predsednika Kosova zavise ne samo od harizme osobe koja drži kancelariju, već pre svega od parlamentarne podrške za pomenutu osobu.

Balans moći između predsednika i vlade, na ovaj način, ponovo je definisala Skupština. Neophodno je istaći da je koncentracija formalne vlasti u Skupštini zapravo rasprostranjenost moći. Na Kosovu, takva disperzija je dvostruka. Prvi korak je konsocijalna demokratija, koja predviđa da 20 od 120 mesta u Skupštini garantuje predstavnicima nacionalnih manjina, uprkos njihovom učinku na izborima. Od toga je 10 mesta garantovano Srbima, a ostalih 10 nealbanskim manjinama. Dalje, konsocijativna priroda Ustava obavezuje svaki vladin kabinet da uključi nacionalne manjine, što de facto garantuje njihovo učešće u vladajućoj koaliciji. Kao takva, moć je po definiciji raspršena i ne može se koncentrisati na jedinstvenu političku partiju, jer bi bilo kojoj vladi bila potrebna koalicija barem sa predstavnicima nacionalnih manjina.

Drugi aspekt disperzije vlasti diktira kosovski politički pejzaž, koji je prenatrpan. Centralna izborna komisija je potvrdila 91 političku partiju da se takmiči za lokalne izbore 2017. godine.³⁹ Trenutno u Skupštini ima osam različitih parlamentarnih grupa koje zastupaju više od petnaest političkih partija i koalicija. Trenutno je praktično nemoguće da bilo koja albanska politička stranka može da dobije većinu mandata u Skupštini i da bude u stanju da formira vladu u koaliciji sa predstvincima manjina. Stoga, svaka vladajuća koalicija verovatno će se sastojati od više od dve albanske političke partije, kao i većeg broja političkih partija koje predstavljaju nacionalne manjine. Ova činjenica samo utiče na proces formiranja vlade, temu koja je detaljno elaborirana u prethodnoj publikaciji D4D.⁴⁰ Tokom prve decenije kao nezavisna zemlja, Kosovo je imalo vlade i premijere koji su

smatrani moćnim ili slabim, ali formalno, snaga je bila kontinuirano raspršena.

Ono što sprečava pravilno mapiranje moćnih aktera na Kosovu je izgled političkih stranaka. Nedavne studije su u više navrata navele da su najveće prepreke demokratiji vrlo nedemokratske političke partije.⁴¹ Dobro je poznato da su političke partije na Kosovu, do skoro nedavno, pokazale malo interesovanja za izvođenje političkih programa zasnovanih na određenim ideologijama i bile su prilično izgrađene oko moćnih harizmatičnih lidera. U takvim sastavima stranke moć nije uvek koncentrisana u predsedništvu stranke, već u takozvanim "lokalnim kraljevima", koji su moći lokalni političari koji obezbeđuju kontinuitet broja glasača.⁴² Na političkoj sceni bez ideoloških profila, odnos između izabralih političara i njihovih izbornih jedinica nije onaj direktor i agent, već klijent i gazda.

Pokroviteljski sistem primenjuju praktično sve političke stranke na Kosovu, pri čemu svaka stranka ili frakcija zadovoljavaju zahteve svojih političkih klijenata za poslove javnog sektora, vladine ugovore, socijalne beneficije i sl, u zamenu za svoje lojalne glasove.⁴³

Iako je taj širi broj ljudi imenovanih na političke pozicije u vlasti delimično rezultat patronsko zasnovanog sistema partijske kontrole koja se razvila na posleratnom Kosovu (svaka stranka ili partijska frakcija mora zadovoljiti zahteve svojih političkih klijenata za javni sektor poslova, ugovora, penzija itd.), takođe predstavlja pretnju efikasnosti upravljanja, kontroli troškova i kohezionom i jedinstvenom pravcu politike.⁴⁴ Na primer, nakon što se brzo ugovorenja koalicija dogovorila sa PDK u 2014. godini, Vlada Ise Mustafe provela je naredne godine u naređivanju savetnicima i ministarstvima za izradu strateških dokumenata koji su definisali vladine ciljeve i prioritete politike. U 2015. godini,

njenoj prvoj punopravnoj vladavini, vlada Mustafe planirala je da proizvede 48 takvih dokumenata u kojima su opisane politike i ciljevi. Nijedna od njih nije sprovedena.

Bez obzira na formalnu disperziju, posmatranje dubine u dimenziji moći na Kosovu otkriva čitav drugačiji pejzaž. Kao što je Freedom House utvrdio u godišnjem izveštaju "Nations in Transit", najveći problem na Kosovu je da je vlast i dalje uglavnom neformalna; to su moćni akteri neformalnih krugova koji vode političke partije i koji donose sve važne odluke, koje su onda samo formalno potvrđene od strane državnih institucija.⁴⁵ Kosovski mediji su 2016. godine objavili seriju prisluskivanja telefonskih razgovora između političara na visokom nivou zabeleženih između 2010. i 2012. godine, otkrivajući šta se u javnosti pojavilo kao "Pronto Affair". Fokus medijskih istraga zasnovanih na prisluskivanjima bio je Adem Grabovci, „partijski bić“ parlamentarne grupe PDK, kojeg telefonski razgovori prikazuju kao šefa podzemne mreže vlasti, zaduženog za imenovanje ključnih javnih funkcionera.⁴⁶ Drugi ključni političari PDK-a, uključujući i sadašnjeg predsednika Kosova Hašima Tačija, predsedavajućeg Skupštine i predsednika PDK-a Kadrija Veseljija, takođe su bili deo prisluskivanja koja otkrivaju da je mreža neformalne sile PDK, koja je pokrenuta, prilično široka.

Postojanje moćnih neformalnih mreža političkih aktera koji posluju odvojeno od demokratski izabranih institucija nas vraća u ključnu formalnu determinantu analize vlasti. Kada su u pitanju nove demokratije, miroljubiva i demokratska tranzicija vlasti smatra se za moćan demokratski test. Ovde se mora eksplicitno naglasiti da tokom prve decenije njene državnosti na Kosovu nije bilo istinskog prenosa formalne vlasti. Iako je zemlja organizovala opšte izbore 2011, 2014, a zatim ponovo u 2017. godini i imala različite sastave takvih vlada, PDK je uspeo da dobije više glasova od drugih stranaka

na svim ovim izborima, čime je ostao deo svih vladajućih koalicija od proglašenja nezavisnosti u 2008. godini.

Upravo kroz kombinaciju neformalnih struktura moći sa formalno moćnim položajem u državnim institucijama, PDK se stavila u poziciju vrhovne vlasti u odnosu na druge političke partije na Kosovu. Takva moćna pozicija je testirana čak i protiv nezavisnih državnih institucija, poput Ustavnog suda. Nakon opštih izbora 8. juna 2014. godine, Kosovo se našlo u ustavnoj krizi, s tim što su stranke osporavale jedne drugima pravo na formiranje vlade. U iznenadnom potezu nakon izbora, tri političke partije - Demokratski savez Kosova (LDK), Alijansa za budućnost Kosova (AAK) i novoosnovana inicijativa za Kosovo (Nisma) usaglasili su se da formiraju vladu, imenovavajući Ramuša Haradinaja iz AAK-a za premijera. Ovaj sporazum je podržan pokretom Vetëvendosje (Samoopredeljenje), koji je rekao da će glasati za vladu dok ostaje u opoziciji. Četiri stranke zajedno su se smatrале za znatno iznad potrebne većine od 61 glasova za formiranje vlade. Pa ipak, PDK, koji je pobedio na izborima tako što je prikupio više glasova nego bilo koja druga stranka, tvrdio je da ima ustavno pravo da formira vladu, uprkos tome što u Skupštini nema većinu.

Član 95 (1) Ustava Kosova koji reguliše formiranje vlade glasi:

Predsednik Republike Kosovo, nakon izbora i konsultacija sa političkim partijama ili koalicijama koje su do bile neophodnu većinu za formiranje Vlade u Skupštini, predlaže Skupštini kandidata za Premijera.

PDK je dobio 31% glasova na izborima za 2014. godinu, ali se suočio sa političkom situacijom u kojoj im se nije druga stranka ne bi pridružila u koaliciji za formiranje vlade. U pokušaju da zaustavi druge stranke koje su u skupštini imale de facto većinu da biraju vladu, PDK je slučaj uputio na Ustavni sud, tražeći pojašnjenja o postupku formiranja vlade. Presuda suda bila je složena, najblaže rečeno.

Tačnim tumačenjem ustavnih odredaba i sa velikom dozom pravosudnog aktivizma, Ustavni sud Kosova doneo je potpuno novi koncept u politici zemlje, pobednika izbora, bio to relativan ili apsolutni. U presudi se kaže da PDK, nakon što je pobedio na izborima, ima konačno pravo da izabere predsednika Skupštine, kao i pravo na formiranje vlade. Podvlačeći razliku između predizbornih koalicija i postizbornih koalicija, Sud je rekao da druge stranke okupirane u postizbirnoj koaliciji nemaju pravo formiranja vlade, uprkos većini u Skupštini, pre nego što bi PDK-u bila data šansa. To znači da stranka koja ima više glasova od drugih stranaka na izborima ima pravo da imenuje onog koji sastavlja vladu čak i ako ne postoji šansa da ikada dodu do većine.

Konfuzija koju je ova presuda Ustavnog suda donela na Kosovo bila je značajna. Kroz jedan dokument, Sud je pretvorio politički sistem na Kosovu iz pozitivne parlamentarne demokratije u mešoviti sistem. U političkim naukama, parlamentarne demokratije su kategorizovane u "pozitivnom" i "negativnom" u zavisnosti od uloge zakonodavnih tela u procesu formiranja vlade⁴⁷⁴⁸⁴⁹. U pozitivnim demokratijama, parlamenti moraju potvrditi formiranje vlade većinom glasova. U negativnim parlamentarnim demokratijama, vladama nije potrebno zvanično odobrenje od strane zakonodavnih organa i mogu funkcionisati kao manjinska vlada sve dok ih parlamenti tolerišu. U takvim demokratijama, na primer u Danskoj, stranke koje pobeđe na izborima mogu formirati vlade uprkos tome što nemaju većinu u parlamentima. Opšti ustavni dizajn Kosova je pozitivna parlamentarna demokratija, s obzirom da Ustav zahteva da vlade bude izglasana od strane Skupštine. Presuda Ustavnog suda za 2014. godinu stvara hibridni sistem, sa elementima pozitivnih i negativnih parlamentarnih demokratija, što dodatno otežava proces formiranja vlade.⁵⁰ Međutim, ono što je otkrio sudske postupak i njihove posledice, dominantna je

pozicija PDK-a u odnosu na druge stranke. Samo nekoliko nedelja nakon što je presuda objavljena, PDK je uspeo da isključi LDK iz koalicije sa drugim strankama i sa njima uspostavi vladajuću koaliciju.

Zadnji aspekt dimenzije vlasti na Kosovu, koji zahteva malo pažnje, jeste koncentracija vlasti na centralnom nivou u odnosu na vlast koja je decentralizovana i data opštinama. Proces decentralizacije vlasti od nacionalnih vlasti do opštinskih bio je još jedan proces koji je u potpunosti vodila međunarodna zajednica. Decentralizacija na Kosovu je bila gotovo u potpunosti usredsređena na prihvatanje srpske manjine, preoblikovanje opštinskih granica po etničkom sastavu i osnaživanje specifičnih nadležnosti u oblasti obrazovanja, zdravstva i kulture. Kao rezultat toga, proces decentralizacije nije ocenjen protiv zadovoljstva ljudi sa istinskim osnaživanjem opštinskih vlasti, već sa zadovoljstvom međunarodne zajednice o smeštaju Srbra. Kosovske opštine imaju isključivu nadležnost u 16 oblasti, koje se uglavnom odnose na opštinske usluge, što je značajno u poređenju sa centralizovanim državama. Kosovske opštine, međutim, nemaju ovlašćenja kada je reč o budžetu, finansijama i porezu, već samo sprovode strogo strukturisane politike nacionalne vlade. Na ovaj način, ako se pogleda kroz uobičajeno odvajanje centra prema periferiji, moć kosovskih institucija je prilično centralizovana.

Da zaključimo, pogled na dimenziju vlasti otkriva prilično složenu sliku na Kosovu. Dok je generalna vlast koncentrisana u nacionalnim institucijama i daleko od ruralne periferije, ova akumulacija moći leži unutar Skupštine Kosova, što nije koncentracija jednog aktera kao takvog. To znači da se snaga raspršuje u svim političkim partijama koje su predstavljene u Skupštini, pri čemu glavno učešće po prirodi pripada strankama koje mogu formirati i održavati vladu. Pa ipak, kao što smo pokazali u ovom poglavljju, ovakva moć je i dalje rasprostranjena, bilo kroz

konsocijativne elemente ustava koji obezbeđuju podelu vlasti preko etničkih zajednica, ili kroz politički pejzaž koji čini višak vladajućih koalicija gotovo obaveznim. Kao takav, nijedan akter na Kosovu nije mogao koncentrisati vlast.

Dok se rasprostranjenost moći generalno smatra pozitivnom osobinom u međunarodnim intervencijama, naročito u slučajevima poput Kosova gde se uzimaju u obzir duboke podele između etničkih zajednica, u politici se to može smatrati i preprekom za promene. Uobičajene vladine koalicije ili suficiti koalicije se generalno smatraju manje efikasnim kada je u pitanju agenda politike, s obzirom na to da su političke preferencije često talac najnižih zajedničkih imenilaca koalicionih partnera.⁵¹ Na Kosovu je takva disperzija moći, kako smo pokazali, multidimenzionalna, ali to je sekundarno pitanje kada je u pitanju izgradnja države u odnosu na neformalnost vlasti, koja ostaje najveći izazov za Kosovo.

Priča o državi

Deset godina nakon što se proglašilo nezavisnim, na Kosovu i dalje nedostaje zajednička državna priča, jedinstvena priča o njegovom postojanju kao država. Ova izjava nije ograničena samo na duboke podele između etničkih zajednica koje se takmiče u konstruisanju narativa i stvaranju diskursa u zemlji, koji se često takmiče, ako ne i direktno suprotstavljaju jedni drugima, već se zasniva na posmatranju ovog zamešateljstva diskutabilnih diskursnih elemenata u javnoj sferi Kosova.

Formalni diskurs kosovskih institucija snažno je ugrađen u liberalno-institucionalistički diskurs. Rođen u međunarodnim intervencijama i liberalnom miru koje je zapad, a posebno EU, promovisao, ovaj diskurs je u početku postavio UNMIK. Odlikuje se ne samo političkim proizvodima kao što su konsocijalni elementi države, već i sa dominantnim elementima liberalne izgradnje mira. Na Kosovu se manifestovao tendencijom iskorenjivanja svih nacionalističkih elemenata iz političkog diskursa. Priča koju je UNMIK izgradio na Kosovu bila je post-nacionalna, postmoderna država, zasnovana na jednakosti svih njenih građana, kao i jednakosti društvenih grupa definisanih na osnovu etničkih razlika. U cilju postizanja maksimalne neutralnosti konteksta i stvarnosti na terenu, diskurs koji je postavio UNMIK je postavljen odozgo prema dole i imao je malo šanse da ga kosovski narodi internacionalizuju.

Političke elite na Kosovu, bilo da su Albanci ili Srbi, uglavnom zbog instrumentalnih razloga, skoro odmah su prihvatili liberalni institucionalistički diskurs, što po našem mišljenju predstavlja prvi diskursni problem kada je u pitanju nova država.

Albanski politički diskurs pre 1999. godine NATO intervencije na Kosovu i početka UNMIK-a, pretežno je karakterisao nacionalizam. Kosovski Albanci su pod

pritiskom Miloševićevog režima devedesetih godina obnovili stari albanski nacionalistički diskurs kao sredstvo opstanka. Priča koja je pratila ovaj diskurs bila je borba Albanaca za državnost i nezavisnost, a albanske zemlje okupirale su susedne nacije i zemlje.⁵² Mirni otpor i paralelni sistem koji su Albanci izgradili na Kosovu pod rukovodstvom Ibrahima Rugove značajno su okarakterisali nacionalizam. Kao direkstan odgovor na segregaciju na nacionalnoj osnovi dok je Milošević bio na Kosovu, Rugovin diskurs nije bio čisto nacionalistički, nego mešavina nacionalizma i liberal-institucionalizma. Budući da su ugrađeni u albanske vrednosti, Rugovin diskurs sadrži elemente mirovnog otpora i nenasilja i apel za međunarodnu (naročito zapadnu) intervenciju.

Krajem devedesetih godina, kada je Oslobođilačka vojska Kosova (OVK) ušla u igru i preuzeila vođstvo u pogledu političkih aktera na Kosovu, diskurs o albanskom otporu na Kosovu bio je potpuno nacionalistički. Za razliku od Rugove, rukovodstvo OVK promovisalo je radikalniji nacionalistički diskurs. Njihov cilj bio je da se u Albaniji u istoj državi ujedine sve albanske zemlje na Balkanu sa tipičnim strategijama pojednostavljivanja, gde su Albanci i Srbici bili suprotstavljeni kao dve protivničke grupe i nepomirljivi neprijatelji.

Kada je 1999. godine na Kosovu uspostavljen UNMIK, albanska politička elita bila je podeljena na najmanje dva krila - mirovno krilo koje je vodio Rugova i ratno krilo koje su vodili bivši komandanti OVK. Srpski diskurs na Kosovu, nažalost, ostao je od Miloševića. Skoro sve vreme tokom administracije UN-a na Kosovu, većina Srba zadržavala je nadu da će Srbija da vrati vlast, trupe i nadležnost nad Kosovom. U junu 1999. godine, gotovo preko noći, u gradu je postojao novi igrac sa vrhovnom nadležnošću nad zakonodavnim, izvršnim i sudskim vlastima i diskursom koji nije ništa sličan lokalnom. UNMIK-ov težak liberalno-

institucionalistički diskurs stajao je u direktnoj koliziji sa albanskim i srpskim nacionalizmom.

Kao što su Vjosa Musliu i Jan Orbis prikazali u nedavnom istraživanju, za to vreme Kosovo postaje bojno polje narativa i diskursa.⁵³ Koncepti "kuće" i "gostoprivreda" postali su vrlo problematični, jer je koncept "gosta" i "domaćina" bio mešovit i zbumen. Gledajući na lokalne i međunarodne narative na Kosovu kao borbu konceptualnog vlasništva, studija pokazuje kako su međunarodne i lokalne priče uvek bile subjekat i objekat, a istovremeno se nisu ispunile niti kao subjekat niti objekat. Srbi i Albanci na Kosovu postigli su istorijsku tačku u borbi protiv diskurzivnog vlasništva nad Kosovom, gde je za Srbe je Kosovo nepromjenjivi istorijski dom, za Albance je novi dom koji je nekako izvan domašaja.⁵⁴

Interesantan fenomen o periodu UNMIK-a koji je doveo do nezavisnosti Kosova jeste da su diskursi albanskog i srpskog nacionalizma pronašli način da sakupljaju kosovski diskurzivni prostor sa liberalnim institucionalističkim diskursom koji je promovisala međunarodna zajednica. Dok je trebalo očekivati borbe između takvih hegemonističkih nacionalističkih diskursa, fascinantno je kako su oni zajedno živeli sa dominantnim liberalno-institucionalističkim diskursom. Ova zajednica nije uključivala bilo kakvu diskusiju ili suprotstavljanje pomenutih diskursa. Albanska politička elita je jednostavno uspevala da istovremeno održava i obnavlja diskurze albanskog nacionalizma i liberalnog institucionalizma. Političari bi se raspravljali o borbi albanskog naroda za slobodom i nezavisnošću od Srbije, tako da se kultivise albanski nacionalistički diskurs OVK. Srpski političari održali bi nepravdu koju je međunarodna zajednica učinila Srbima na Kosovu, sa intervencijom NATO-a 1999. godine i sa UNMIK-om, kultivujući nacionalistički diskurs krajem osamdesetih, početkom devedesetih, koji je promovisao Miloševićev režim. Ipak, istovremeno, i Albanci i Srbi na Kosovu, obnovili bi

liberalno-institucionalistički diskurs unutar UNMIK okvira. I Albanci i Srbi držali bi liberalne institucionalističke elemente kao privremeni diskurs, a priča o Kosovu je ispričana preko odgovarajućih nacionalističkih objektiva.

Kada je Kosovo proglašilo nezavisnost od Srbije 2008. godine, diskursno bojište nije završeno, već je samo ponovo uspostavljeno. Za Albance, Republika Kosovo je postala krajnje dostignuće narodne borbe za slobodu i nezavisnost. Za Srbe to je postala krajnja pretnja njihovom kulturnom nasleđu i istoriji. Bez obzira na opoziciju Srba, koja je prošla kroz razne male izmene, albanska priča o stvaranju države Kosovo ostavljena je donekle nejasna. 17. februara 2008. godine, preko noći, Albanci su morali da prihvate još jedan potez liberalnog institucionalističkog diskursa, koji ovog puta ne dolazi od UNMIK-a, već iz procesa rešavanja kosovskog političkog statusa i odredbi Ahtisarijevog plana koji je Kosovo jednostrano usvojilo.

Diskursno, napori na izgradnji države na Kosovu su oduzeti od bilo kojeg elementa izgradnje nacije. Kosovo nije postalo nacija, već samo država. U naporima Zapada na stvaranju države, Kosovo je, slično Bosni, trebalo da postane neka vrsta idealne države, države koja je lišena same suštine državnosti. Kako Aidan Hehir briljantno zapaža, kada je u pitanju izgradnja države na Kosovu i Bosni i Hercegovini, međunarodna zajednica je želela "stvoriti političke zajednice koje odražavaju idealizovane i nerealne vizije zapadne države".⁵⁵

To je omogućilo prostor za nacionalističke diskurse Srba i Albanaca da ostanu u javnoj sferi i da ih reprodukuju političari. Štaviše, političke elite su regenerisale iste diskusije, istovremeno prihvatajući i obnavljavajući liberalne institucionalističke diskurse.

Ovo je naročito slučaj za većinu albanskih političara koji odražavaju nacionalistički diskurs koji slika priču o Kosovu

kao okupiranim albanskim prostoru koji je konačno dobio slobodu od Srbije. Istovremeno, oni su regenerisali liberalno-institucionalistički diskurs Kosova kao prostora svih njenih građana, gde Ustavne odredbe garantuju poziciju nacionalnih manjina. Kada iste političke elite promovišu tako različite diskurse koji se jedni drugima suprotstavljaju osnovnim pitanjima, priča o Kosovu kao nezavisnoj i suverenoj državi postaje slaba. Ovo objašnjava, u izvesnoj meri, dijagrame priložene ovom izveštaju koji pokazuju kako različito građani Kosova percipiraju odnos prema državi.

Dodatak – Rezultati ankete

Kako bi predstavili pregled kako građani Kosova percipiraju državnost svoje zemlje deset godina nakon proglašenja nezavisnosti, sproveli smo javnu anketu. Anketa je bila deo omnibus istraživanja sprovedenog na Kosovu sa demografski reprezentativnim uzorkom od 1074 ljudi (51,5% muškaraca i 48,5% žena). Istraživanje je obuhvatilo svih sedam (7) regionala Kosova, sa ispitanicima od 18-65+ godina. Uzorak je stratifikovan: (i) zasnovan na etničkoj pripadnosti, gde su stvorene tri ne-grupe, (ii) na osnovu prebivališta, i (iii) na osnovu broja anketa sprovedenih u svakom mestu boravka. Pokrivenost obuhvata i urbana i ruralna područja.

Upitnik je konstruisan tako da pokriva pet aspekata: političko predstavljanje, individualnu i kolektivnu slobodu, državnu pripadnost, prioritete građana i percepciju građana o donošenju odluka. Kao takav, ima namenu da pruži pogled na mišljenje javnosti o državnosti Kosova, što bi služilo kao dopuna argumentima predstavljenim u ovoj publikaciji. S obzirom na oskudnost podataka kao i ograničenja istraživanja, pitanja ankete su izgrađena kako bi se izveli novi i relevantni elementi kada je u pitanju način na koji građani percipiraju svoju državu. Kako anketa samo meri impuls društva na državnost, odgovori sa više izbora nisu bili standardizovani da bi odgovarali tipičnim istraživanjima.

Prvo pitanje je pitalo građane o njihovoј percepciji političke zastupljenosti sada u odnosu na 2008. Većina ispitanika (21,8%) tvrdila je da postoji percepcija statusa quo, jer su izjavili da smatraju da ostaju predstavljeni kao i ranije, i da do određenog stepena Skupština predstavlja svoje političke preferencije. Međutim, treba napomenuti da postoji i visok procenat koji smatra da se ne osećaju politički zastupljenim, jer 18,3% tvrdi da ne učestvuju na izborima, niti da glasaju, a ne očekuju mnogo od političkih predstavnika. Istraživanje

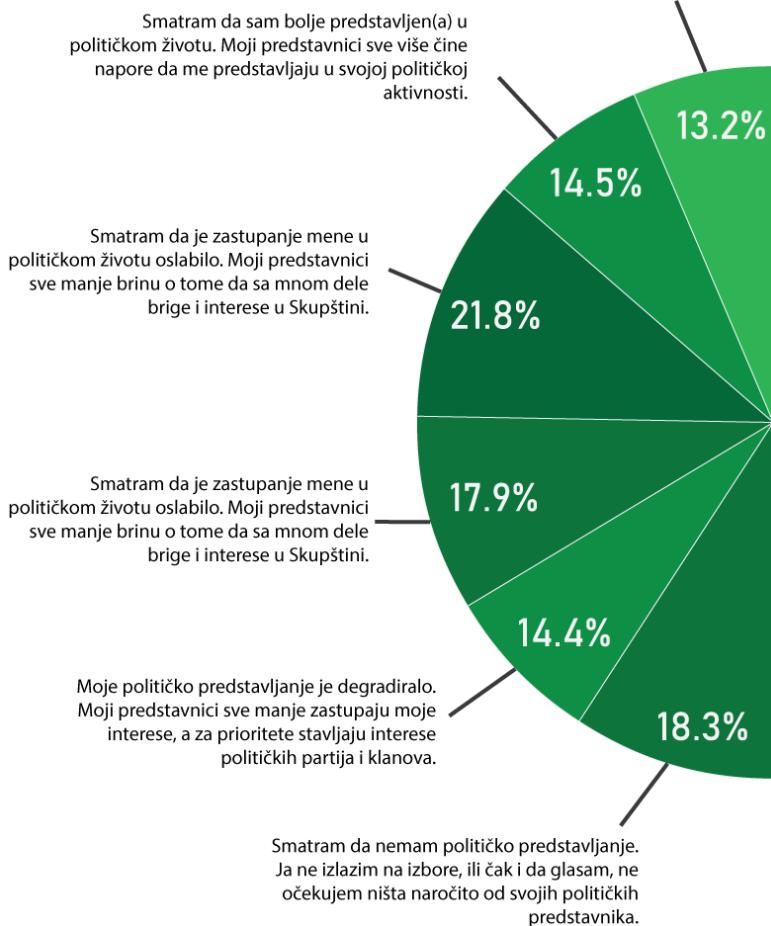
takođe pokazuje da postoji i procenat koji je potpuno zastupljen (13,2%) i oko 14,5% koji se osećaju bolje zastupljenije nego ranije.

Detalji o istraživanju i grafikoni u nastavku prikazuju vrlo specifičnu raspodelu odgovora. Kao što je takođe navedeno u četvrtom poglavlju ove publikacije, među građanima Kosova postoji dosta konfuzije kada se radi o percepciji državnosti. Treba napomenuti da nismo preduzeli mere da razjasnimo takvu konfuziju prilikom sprovođenja istraživanja. Pored toga, upotreba pojmoveva, kao što je "sloboda" kao kamen temeljac anketnog pitanja najverovatnije je dodatno uticalo. Pa ipak, uprkos takvim ograničenjima, istraživanje pokazuje zaista poseban obrazac kada je u pitanju percepcija državnosti i njihov odnos prema državi.

Ispod su odgovori iz ankete:

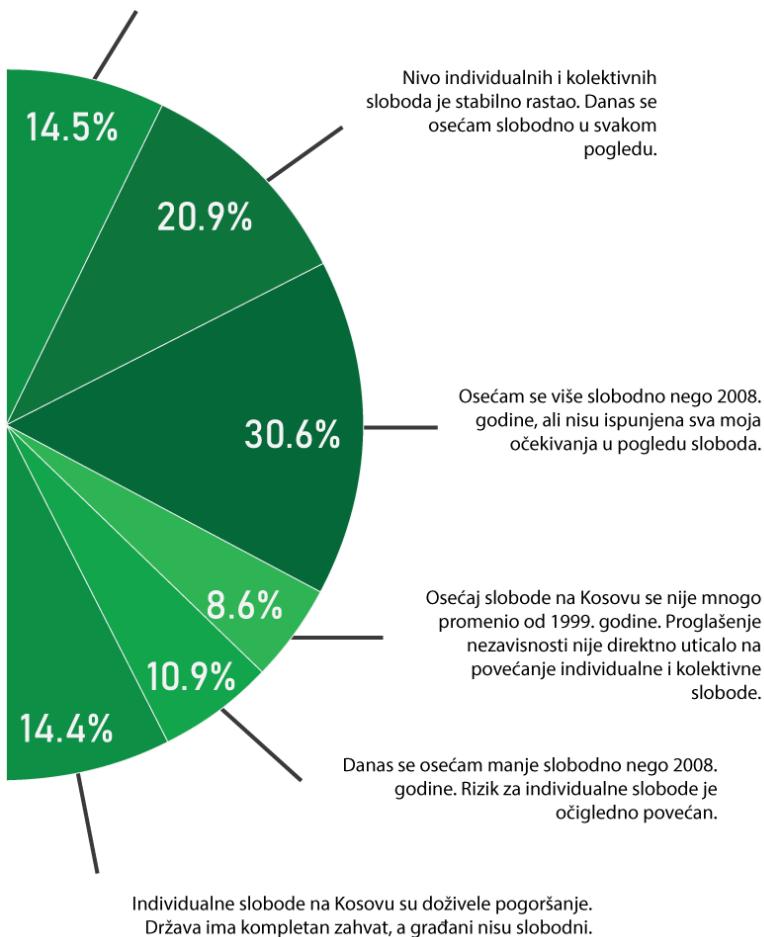
**Kada razmišljamo o političkom predstavljanju sada u odnosu na 2008. godinu,
koja bi bila vaša izjava:**

Smatram da sam kompletno predstavljen(a) u političkom životu. moji predstavnici u Skupštini Kosova predstavljaju me dostojanstveno.

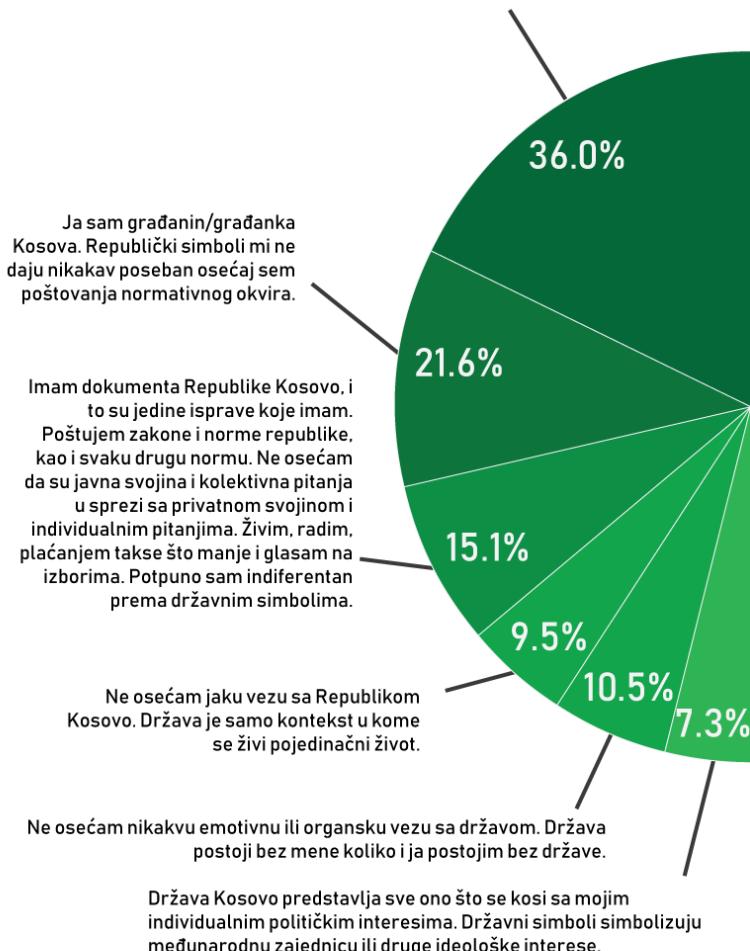
Kada govorimo o individualnim i kolektivnim slobodama sada i 2008. godine, vi biste rekli

Od proglašenja nezavisnosti, Kosovo je načinilo ogroman napredak u smislu individualnih i kolektivnih sloboda. Danas Kosovo predstavlja uzor u regionu i šire što se tiče poštovanja sloboda.

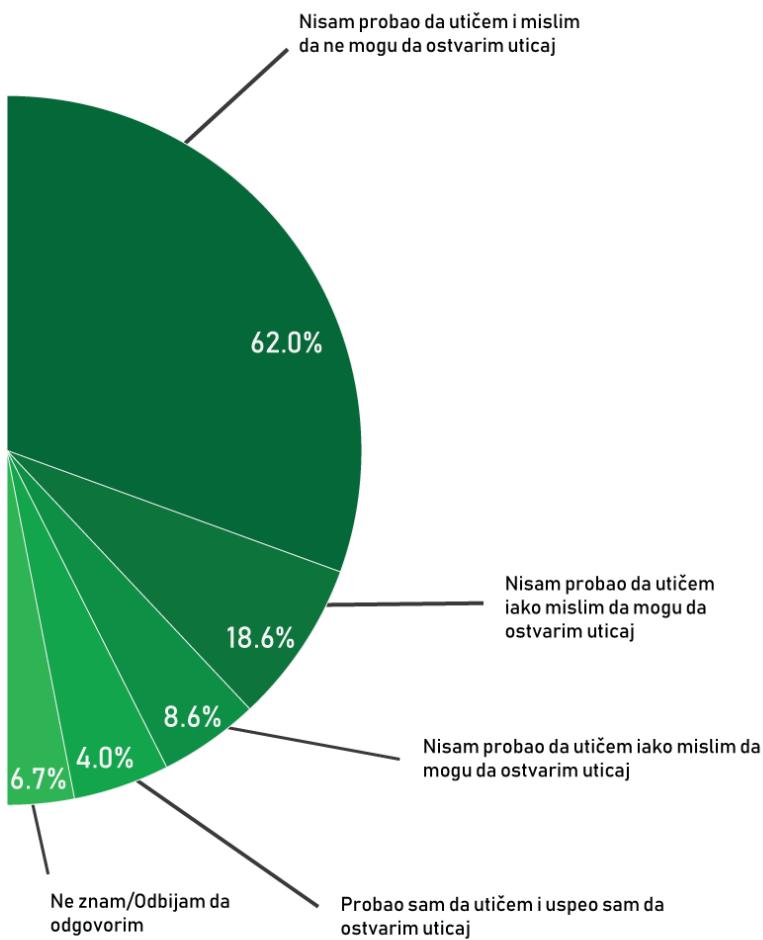

Osećaj sadašnje pripadnosti državi u odnosu na 2008. godinu

Smatram da sam građanin/graćanka Republike Kosovo. Republički simboli mi ulivaju osećaj ponosa.

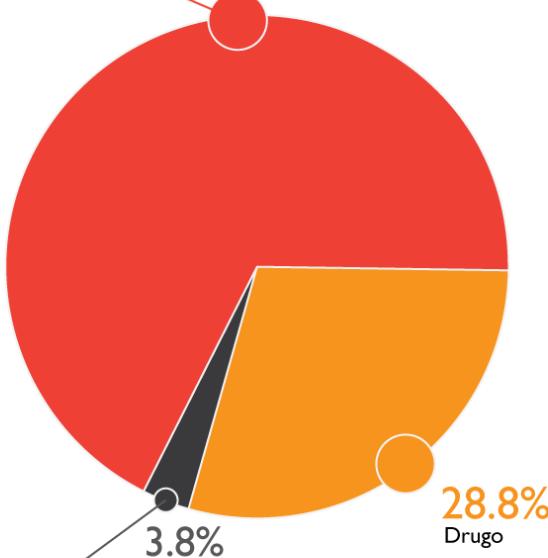
Da li smatrate da možete da utičete na donošenje odluka i javnih politika

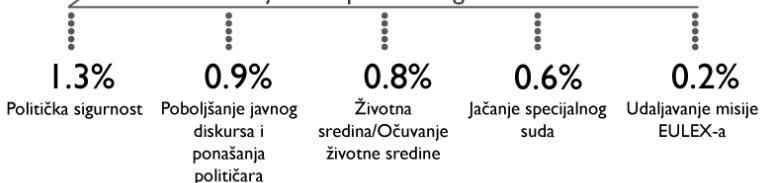
Koja su to 3 prioriteta kojima bi Vlada Kosova trebalo da se pozabavi u narednih 6 meseci?

67.4%

Najnižih 5 prioriteta građana

Lista publikacija

Izbori i političke stranke

#1 InstitutD4D. Septembar 2011 Izborni trendovi 2000-2010.

#2 Institut D4D. Mart 2012. Utisak o reformi: Kako povratiti poverenje u izbore?

#3 Malazogu, Leon, Visar Sutaj i Drilon Gashi. Novembar 2012. Revizija biračkog spiska za Kačanik: Uzorak za Kosovo.

#4 Malazogu, Leon i Selatin Kllokoqi. Februar 2013. Izvučene pouke za buduće izbore: Analiza prevremenih izbora za gradonačelnika u Uroševcu i Kačaniku.

#5 Malazogu, Leon i Selatin Kllokoqi. Septembar 2013. Tumačenje poverenja, Percepcije o predstavljanju i učešću.

#6 Malazogu, Leon i Selatin Kllokoqi. Septembar 2013. Izborna deforma: Dve godine kasnije, reforma na nuli

#7 Leon Malazogu i Brenna Gautam; uz priloge Rezarte Delibashzade & Ngadhnjim Halilaj. 26. novembar 2014. Politički kompas Kosova – orijentir političkih stranaka

#8 Dardan Berisha uz priloge Dritona Qeriqija, Mjellme Hapçiu-Alijaj & Rine Vokshi, jul 2015. Uspostavljanje pravde na izborima

#9 Leon Malazogu uz priloge Ngadhnjima Halilaja i Rezarte Delibashzade, jul 2015. Izborni trendovi 2000-2014-Brojčana analiza zastupanja i učešća

#10 Thomas Atherton, Driton Qeriqi i Rina Vokshi, Februar, 2016 Priručnik o rodnoj ravnopravnosti u izbornom procesu

#11 Dr. Besnik Pula, maj 2018. Kosovska demokratija pod rizikom? Nestabilnost stranačkog sistema, trajanje vlade i institucionalna kriza na Kosovu.

Preporuke Foruma Reforma

-
- #1 Institut D4D. 29. novembar 2011. Struktura CIK-a
 - #2 Sastavio Institut D4D. 17. januar 2011. Izborni sistem
 - #3 Sastavio Institut D4D. 29. novembar 2011. Popravljanje biračkog spiska
 - #5 Sastavio Institut D4D. 12. decembar 2011. Preporuke za izbor predsednika Kosova
 - #6 Podržali: D4D, KIPRED, INPO, KMDLNJ, INDEP, DT, KHK, QPA i NOMP.Za istinsku izbornu reformu
 - #7 Institut D4D. 20. decembar 2011. Predstavljanje izbornog sistema

Etnički odnosi

- #1 Malazogu, Leon i Vladimir Todorić. Novembar 2011. Dijalog Beograda i Prištine: Proces usklajivanja interesa. PER-K/D4D Institut i NPC-Belgrade
- #2&3 Malazogu, Leon, Viktor Popović i Shpend Emini. Mart 2012. Poboljšanje perspektive mlađih kosovskih Srba. Gradska život u sredinama sa srpskom većinom na Kosovu. PER-K/D4D.
- #4 Malazogu, Leon i Florian Bieber. Septembar 2012. Budućnost odnosa Prištine i Beograda. PER-K/ D4D Institut.
- #5 Malazogu, Leon i Alex Grigorev. Septembar 2012. Od kreativne nejasnoće do konstruktivnog procesa: Kako prići severu Kosova? PER-K/D4D Institut
- #6 Ejdus, Filip, Leon Malazogu i Milan Nic. Oktobar 2013. Opštinski izbori na severu Kosova: Ka novoj ravnoteži? Objavili zajednički CEPI, BCSP and D4D.
- #7 Mjellma Hapçiu-Alijaj dhe Ajete Kërqeli. Uz priloge: Shpend Emini, Rezarta Delibashzade i Ferid Murseli. Oktobar 2016. Osnažene žene: Ključ za transformaciju zajednica

Javni interes

#1 Sejdiu, Dardan i Kastriot Jahaj. Januar 2013. Prikriveni porez: Zašto građani Kosova plaćaju više?

#2 Gashi, Drilon i Shoghi Emerson. Maj 2013. Klasa za sebe: Politički patronat i njegov uticaj na društvenu pokretljivost na Kosovu

#3 Sutaj, Visar i Leon Malazogu. Januar 2013. Neka pravo građansko društvo digne svoj glas! Uloga udruženja u uobličavanju odluka u interesu javnosti

#4 Miftari, Naser. Septembar 2013. Izazov konsolidacije: Jačanje nezavisnosti medijskih institucija na Kosovu. Miftari, Naser. 2013. Krenuti od nule: Uloga medija u uspostavljanju medijskih institucija na Kosovu. Radni izveštaj 4, priredila Analitika – Centar za socijalna istraživanja & D4D – Demokratija za razvoj.

#5 Ardiana Gashi i Artane Rizvanolli; uz priloge Natalya Wallin, Rezarta Delibashzade i Ngadhnjim Halilaj. 25. februar 2015. Koliko košta partrijarhat.

Memorandumi reakcije

#1 Institut D4D. Novembar 2012. Prekomerna reakcija policije

#2 Institut D4D. Decembar 2012. Model dve Nemačke

#3 Institut D4D. 12. jul 103. Utvrđeni kriterijumi za nove opštine

#4 Institut D4D& Qëndrim Gashi. Januar 2013. Memorandum reakcije br. 4 – Univerzitet u Prištini u začaranom krugu

#5 Institut D4D& Kushtrim Palushi. Januar 2013. Memorandum reakcije br. 5 – Izborna reforma

Pokazatelji i scenariji

#1 Institut D4D. Novembar 2010. Učinak zasnovan na pokazateljima pre i nakon: Godišnja revizija za 2010.

#2 Institut D4D. Stanje države: Pokazatelji učinka.

#3 Malazogu, Leon. Novembar 2013. Ne slažu se čak ni u vezi imena: Odlaganje problema neće približiti strane oko Zajednice

#4 N/D

Druge publikacije

#1 Valëza Zogjani, Gentiola Madhi i Boris Žerjav, novembar 2018. Povezivanje za razvoj: Auto-putem do privrednog rasta.

Niz radova javne podrške i preporuka takođe se može naći na našoj veb stranici.

Endnotes

¹ Schwartz-Shea, P. and Yanow, D. Interpretive Research Design: Concepts and Processes. New York: Routledge. 2012.

² Omnibus anketa je metoda kvantitativnog marketinškog istraživanja gde se podaci o širokoj lepezi tema prikupljaju tokom istog intervjeta. Preuzeto sa:

<https://www.surveyanalytics.com/omnibus-survey-definition.html>

³ Peters, B. G. Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism. London: Pinter. 1999.

⁴ Schmidt, V. A. (2008) 'Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse', *Annual Review of Political Science*, 11(1), pp. 303–326. doi: 10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342

⁵ Van Leeuwen, T. (2008) Discourse and Practice: New tools for Critical Discourse Analysis. Oxford: Oxford University Press.

⁶ Berlin, I. (1969) Two Concepts of Liberty, Four Essays on Liberty. Oxford: Oxford University Press

⁷ Autesserre, S. (2014) Peaceland: Conflict Resolutions and the Everyday Politics of International Intervention. Cambridge: Cambridge University Press.

⁸ Mac Ginty, R. and Richmond, O. P. (2013) 'The Local Turn in Peace Building: a critical agenda for peace', *Third World Quarterly*, 34(5), pp. 763–783. doi: 10.1080/01436597.2013.800750.

⁹ Bulley, D. (2014) 'Foreign Policy as Ethics: Toward a Re-Evaluation of Values', *Foreign Policy Analysis*, 10, pp. 165–180. doi: 10.1111/fpa.12003.

¹⁰ King, I. and Mason, W. (2006) Peace at Any Price: How the World Failed Kosovo. Ithaca: Cornell University Press

¹¹ Capussela, A. (2015) State-Building in Kosovo: Democracy, Corruption and the EU in the Balkans. London: Tauris.

¹² Musliu, V. and Orbic, J. (2016) 'MetaKosovo: Local and international narratives', *British Journal of Politics and*

International Relations, 18(1), pp. 179–195. doi: 10.1111/1467-856X.12069.

¹³ Lijphart, A. (1968) ‘Consociational Democracy’, World Politics, 21(2), pp. 207–225

¹⁴ Qirezi, A. (2014) Intervention, Consociationalism and De Facto Partition: The role of the external dimension in shaping post-war Kosovo 1999–2012. National University of Ireland, Galway.

¹⁵ Centralna izborna komisija, Izborni rezultati 2001, dostupno na <http://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2018/04/1.-Rezultatet-e-p%C3%ABrgjithshme-sipas-Subjekteve-2001-1.pdf>

¹⁶ Centralna izborna komisija, Izborni rezultati 2004, Centralna izborna komisija, Izborni rezultati <http://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2018/04/1.-Rezultatet-e-p%C3%ABrgjithshme-sipas-Subjekteve-2004.pdf>

¹⁷ See especially publications by Kosovar Institute for Policy Research and Development (KIPRED) dostupno na www.kipred.net and the Kosovo Law Institute (KLI) dostupno na www.kli-kosovo.org

¹⁸ The Fragile Triangle. Policy Brief 2010/2. KIPRED (2010). Pristina.

¹⁹ Intervju autota sa tri nezavisna istraživača sa Kosova,

²⁰ Ibid

²¹ Dugolli, I. (2006) Laws without Policies, Policy Brief Series Paper #4, KIPRED, Pristina.

²² Failure to Protect: Anti- Minority Violence in Kosovo, Human Right, Watch, July 2004

²³ United Nations

<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S2005%20709.pdf>

²⁴ Ahtisaari, M. (2007) Sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova. Njujork.

²⁵ Ker-Lindsay, J. (2009) Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans. London: I.B.Tauris.

²⁶ Visoka, G. (2018) Acting Like a State: Kosovo and the everyday making of statehood. London: Routledge.

²⁷ Prishtina Insight. <https://prishtinainsight.com/barbados-recognizes-kosovo/>

²⁸ Intervjui autora

²⁹ Ministarstvo Inostranih Poslova. <http://www.mfa-ks.net/?page=2,4,11>

³⁰ Strana

¹⁸https://dgap.org/sites/default/files/article_downloads/state_building_and_exit_-_reducedfile.pdf

³¹ Intervjui autora sa aktivistima iz civilnog društva i novinarima na Kosovu

³² Deda I., and Peci L. (2013). One Year After Supervised Independence. KIPRED. Preuzeto sa: http://www.kipred.org/repository/docs/Nj%C3%AB_Vit_Pas_P%C3%ABfundimit_t%C3%AB_Pavar%C3%ABsis%C3%AB_s%C3%AB_Mbik%C3%ABqyrrur-Stagnimi_i_Kosov%C3%ABs_895331.pdf

³³ Intervjui autora sa aktivistima iz civilnog društva i urednicima/novinarima.

³⁴ Skupstina Republika Kosova.

<http://kuvendikosoves.org/common/docs/ligmat/Evidencia%20e%20ligjeve.pdf>

³⁵ Evropska komisija. Donatorska konferencija. 2008. Preuzeto sa: http://www.eeas.europa.eu/archives/delegations/kosovo/documents/newsletter/eu_newsletter_09_sq.pdf

³⁶ Armakolas I. et al. State-building in postindependence Kosovo: Policy Challenges and Societal Considerations. 2017. Page 57. Preuzeto sa:

https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/53686/ssoar-2017-armakolas_et_al-State-Building_in_Post-Independence_Kosovo_Policy.pdf?sequence=1

³⁷ Intervjui autora, 2016, 2017, 2018.

³⁸ Ibid

³⁹ Lajmi. “KQZ certifikon 91 subjekte politike per zgjedhjet lokale”. 2017. Retrieved from: <http://lajmi.net/kqz-certifikon-91-subjekte-politike-per-zgjedhjet-lokale/>

⁴⁰ Za detaljan pregled stabilnosti vlade na Kosovu pogledajte dokument čiji je autor Besnik Pula

⁴¹ Videti na primer Gashi K, and Dawson, J. (2016) A Roadmap for the European Integration of Kosovo political parties, Westminster Foundation for Democracy, Pristina.

⁴² Ibid

⁴³ Pula, B. (2018) Kosovo's democracy at risk? Party system volatility, government duration and institutional crisis in Kosovo. D4D, Pristina.

⁴⁴ Za obuhvatnu studiju političkog patronata pogledajte podatke koje je izradila nezavisna NVO za borbu protiv korupcije Čohu (<http://opendata.cohu.org/sq/patronazhi-politik>).

⁴⁵ Gashi, K. (2016) 'Kosovo', in Nations in Transit 2016. Freedom House.

⁴⁶ Insajderi. <http://www.insajderi.com/tag/dosja-e-shefave/>

⁴⁷ Bergman, T. (1995) Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation: An Analysis of Winning Minority Governments in Sweden. Umeå: Department of Political Science, Umeå University.

⁴⁸ Bergman, T. (1993b) 'Formation rules and minority governments', European Journal of Political Research, 23(1), pp. 55–66. doi: 10.1111/j.1475-6765.1993.tb00348.x.

⁴⁹ Bergman, T. (1993a) 'Constitutional Design and Government Formation: The Expected Consequences of Negative Parliamentarism', Scandinavian Political Studies, 16(4), pp. 285–299.

⁵⁰ Postojeća ustavna ograničenja za formiranje vlade na Kosovu smatraju se veoma složenim u poređenju sa onima u Belgiji, koja drži record svih vremena sa više od 500 dana bez formirane vlade.

⁵¹ Videti na primer Crombez, C. (1996). Minority governments, minimal winning coalitions and surplus majorities in parliamentary systems. European Journal of Political Research, 29(1), 1-29.

⁵² Intervjui autora sa kosovskim političarima, 2017, 2018

⁵³ Musliu and Orbic 2017

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Hehir, A. (2011) Hyper-reality and Statebuilding: Baudrillard and the unwillingness of international administrations to cede control, *Third World Quarterly*, Vol. 32, No. 6, pp. 1073-1087.

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

321(496.51)(091)(047)

Inception plus ten : reviewing the first Decade of Kosovo's Statehood / pripremio Krenar Gashi, Gersi Gashi. – Prishtinë : Demokraci për zhvillim, 2018. – 66 f. ; 21 cm. – (Series : Public Interes ; 15)

1.Gashi, Krenar 2.Gashi, Gersi

ISBN 978-9951-608-80-0

Institut Demokratija za razvoj (Democracy for Development - D4D) osnovla je u aprilu 2010. godine grupa analitičara koji su bili sve više zabrinuti da izradnja državnosti zanemaruje demokratiju. Misija D4D je da utiče na razvoj javne politike kako bi se ubrazao sruštveno ekonomski razvoj, poboljšalo upravljanje i osnažila demokratska kultura na Kosovu.

Vizija D4D je da promoviše aktivno i edukovano građanstvo koje i potpuno učestvuje u javnom prostoru i koristi javnu arenu predstavljanja i procesa odlučivanja za odluke i izgradnju konsenzusa oko pametne, efikasne i održive raspodele resursa i pravičnog razvoja.

Za više informacija o aktivnostima D4D molimo posetite našu Internet stranicu: www.d4d-ks.org.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SERBIA, MONTENEGRO, KOSOVO

ISBN 978-9951-608-79-4

9 789951 608794